

The Independence of the Guardian Council in Iran: A Comparative Analysis of Constitutional Justice Institutions in Germany, Egypt, and Algeria

Rohollah Alidadzadeh

Ph.D. in Public Law, Allameh Tabataba'i
University, Tehran, Iran

Mehdi Rezaei *

Associate Professor, Department of Public
Law, Allameh Tabataba'i University,
Tehran, Iran

Extended Abstract

Introduction

The degree of independence of the Guardian Council is one of the most critical issues in Iran's legal and political system. The more independent the Guardian Council, the higher the quality and effectiveness of its decisions concerning other institutions. Therefore, the governance of the Guardian Council is a vital aspect of its decision-making process. A key issue for institutions tasked with protecting the constitution is their independence and immunity from the pressures of political bodies and government forces. Furthermore,

---

* Corresponding Author: M.rezaei@atu.ac.ir

How to Cite: Alidadzadeh, R., & Rezaei, M. (2024). The independence of the Constitutional Council with a Comparative Look at the Basic Judicial Institution in Germany, Egypt, and Algeria. *State Studies*, 10(37), 203-244.

Doi: 10.22054/tssq.2024.72988.1459

the independence of the court directly impacts its legitimacy. Effectively safeguarding the nation's constitutional rights requires that citizens trust the capability of the constitutional court to carry out its duties impartially and independently. This trust fosters the legitimacy and acceptability of court rulings. Moreover, the principles of independence and impartiality of judicial authorities (constitutional courts) are fundamental to achieving fair trials and ensuring the rights of citizens during proceedings. Only through such independence can we hope for the judiciary and judges who exercise justice and professionalism in their rulings. In this respect, the current research aimed to assess the level and degree of independence of the Guardian Council, as the constitutional judicial body in Iran, especially about the institutions that appoint or select its members. According to the existing studies, the Guardian Council demonstrates a weak level of independence compared to what is expected of a judicial institution. Against this backdrop, the present study conducted a comparative analysis of the institutional, administrative, and financial independence of the Guardian Council, examining its structure alongside similar institutions in Germany, Egypt, and Algeria.

Materials and Methods

This study employed a descriptive–analytical approach and relied on library and internet sources to examine the independence of the Guardian Council in Iran. The analysis took a comparative perspective, assessing the Council's independence by comparing it with similar institutions in Germany, Egypt, and Algeria.

Results and Discussion

Considering the institutional independence, the Guardian Council is by no means in an ideal legal position, compared to the three countries under study. According to the principles in Iran's constitution, the

Council is considered part of the legislature. Notably, the constitution does not explicitly specify the Council's independence, with only Article 57 emphasizing the separation of powers and their respective independence. This suggests that the Council, as a pillar of the legislative branch, could be considered independent. However, in practice, the Guardian Council holds a higher position than the Islamic Consultative Assembly (or the Iranian Parliament). While the parliament drafts laws, the Guardian Council exercises a higher degree of independence in reviewing and approving them. In addition, the fact that the Council is placed under the legislature reflects the founder's original vision regarding the nature of this institution. In other words, the Council's political and Sharia dimensions are superior to its legal and judicial dimensions. This has influenced the approach of its members to overseeing the legality of laws and supervising elections. As such, the Council lacks the institutional and individual independence typically associated with a constitutional judicial body. The constitution, as the authority for the establishment of the Guardian Council, can play a crucial role in securing its administrative and financial independence. However, the principles of Iran's constitution, particularly in the case of institutional independence, do not explicitly mention the independence of the Council. This has created a legal vacuum, leading to challenges for the Guardian Council in achieving administrative and financial independence. To address this gap, the parliament passed 1983 Law on Financial Regulations of the Guardian Council, granting the Council control over the preparation of its own budget. The law uses the term *exactly* to indicate that the Council's regulatory budget should be submitted directly to the government, without needing to be included in the annual budget bill. This approach aligns better with the realities of the government budget regulation. The Guardian Council has followed a similar process concerning other institutions, such as the parliament and the Expediency Council, and requiring the

inclusion of its budget in the government budget bill could be seen as violating Article 52 of the constitution. Regarding administrative matters, the Council has asserted its independence by exercising its interpretive authority, preventing the parliament from interfering in it.

Conclusion

The present study assessed the degree of independence of the Guardian Council by comparing it with similar judicial institutions in Germany, Egypt, and Algeria. The Guardian Council, as the constitutional and Sharia-based judicial institution within Iran's political-legal system, plays a crucial role in ensuring the proper implementation of the constitution. This is particularly true in safeguarding the rights and freedoms of citizens and upholding the rule of a lawful government. The weight of this responsibility highlights the important position of the Guardian Council. The Council's independence is considered one of the most essential tools for fulfilling its responsibility. Independence enables the Guardian Council to exercise its powers, duties, and authority effectively, free from political pressures exerted by appointing or electing bodies, as well as from political and security groups or authorities. Fundamental reforms are necessary to improve the Council's performance, strengthen its position, and ensure its independence. Such reforms would require constitutional amendments.

Keywords: Independence, Constitutional justice, Guardian council, Proposal, Constitutional court

استقلال شورای نگهبان با نگاهی تطبیقی به نهاد دادرسی اساسی در آلمان، مصر و الجزایر

روح اله علیدادزاده دکتری حقوق عمومی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مهدی رضایی* دانشیار حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

با توجه به اهمیت نهاد دادرسی اساسی و نقشی که این نهاد در تداوم نظام سیاسی و نگهبانی از متون قانون اساسی دارد، بخصوص با توجه به نقش دادرسی اساسی در ارتقای حقوق و آزادی‌ها، استقلال این نهاد از اهمیت دو چندانی در نظام‌های سیاسی و حقوقی معاصر برخوردار است. تضمین و تأمین استقلال نهاد شورای نگهبان همواره از موضوعات مهم و البته چالش‌برانگیز حقوقدانان و سیاسیون بوده است. جهت دستیابی به نگاهی دقیق‌تر در خصوص استقلال شورای نگهبان، به بررسی تطبیقی این نهاد با نهادهای مشابه در کشورهای آلمان و مصر که به ترتیب از موفق‌ترین نهادهای دادرسی اساسی در نظام دادرسی اساسی در جهان و کشورهای اسلامی و الجزایر به‌عنوان نمونه‌ای که تشابه ساختاری با شورای نگهبان ایران دارد، می‌پردازیم تا با تکیه بر این مطالعه و با روشی توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی، بتوانیم به این پرسش پاسخ دهیم که میزان و درجه استقلال شورانسیبت به کشورهای مورد پژوهش چگونه است؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شورای نگهبان نسبت به دو نهاد مشابه در آلمان و مصر از استقلال کمتری برخوردار است و در خصوص الجزایر در وضعیت نسبتاً مشابهی قرار دارد. بر اساس یافته‌های پژوهش، شورا ضعیف‌ها و کاستی‌های دارد که در دستیابی به یک سطح از استقلال که رضایت عموم و به‌ویژه رضایت جامعه حقوقی و سیاسی کشور را به‌صورت یک کلیت تأمین کند، ناتوان بوده است.

واژگان کلیدی: استقلال، دادرسی اساسی، شورای نگهبان، پیشنهاد، دادگاه قانون اساسی.

مقدمه

تعیین میزان درجه استقلال شورای نگهبان یکی از مهم‌ترین موضوعات در ارتباط با این نهاد در نظام حقوقی و سیاسی ایران تلقی می‌شود. چراکه هر چه درجه استقلال نهاد شورای نگهبان بیشتر باشد به همان اندازه کیفیت تصمیمات و اثربخشی آن نزد دیگر نهادها بیشتر خواهد بود. از این رو، خود حکمرانی شورای نگهبان یکی از مهم‌ترین ابعاد این نهاد در روند تصمیم‌گیری‌اش تلقی می‌گردد. بنابراین « یکی از موضوعات مهم در ارتباط با نهادهای صیانت‌کننده از قانون اساسی، استقلال آن و مصون بودن آن‌ها از فشارهای ارگان‌های سیاسی و قوای دیگر حکومت است. دادرسی اساسی حامل و پشتیبان ارزش‌های ضروری، حق‌های بنیادین و گفتمان و توسعه نظارت بر اساسی بودن قوانین است» (گرچی اندرزیانی، ۱۳۹۷: ۱۵۷). از سوی دیگر استقلال دادگاه تأثیر مستقیمی بر مشروعیت آن نیز دارد؛ چراکه به‌منظور اجرای کارآمد وظیفه خطیر نگهبانی از حقوق اساسی ملت، شهروندان باید به توانایی‌های دادگاه قانون اساسی در انجام وظایفش به‌صورت بی‌طرفانه^۱ و مستقل اعتماد داشته باشند؛ این حس اعتماد، مشروعیت و مقبولیت احکام دادگاه را در پی خواهد داشت.

از طرفی « اصول استقلال و بی‌طرفی مراجع قضایی (دادرسی اساسی) از مهم‌ترین مبانی نیل به یک دادرسی عادلانه و تأمین حقوق شهروندان در جریان دادرسی هستند که تنها از خلال آن‌ها می‌توان به وجود قوه قضائیه (دادرسی اساسی) و قضاتی عدالت‌پیشه و حق‌مدار امید داشت» (ویژه و محمدی کشکولی، ۱۳۹۷: ۲۸۰). از این رو و با توجه به اهمیت استقلال نهاد دادرسی اساسی در اجرایی شدن مفاد قانون اساسی و جهت دستیابی به نگاهی دقیق‌تر در خصوص استقلال شورای نگهبان، به بررسی تطبیقی این نهاد با نهادهای مشابه در کشورهای آلمان و مصر (با ماهیت قضایی-سیاسی) و دارای نظارت پسینی که به ترتیب از موفق‌ترین نهادهای دادرسی اساسی در نظام دادرسی اساسی در جهان و کشورهای اسلامی و الجزایر (با ماهیت حقوقی-قضایی-سیاسی) و دارای نظارت پیشینی-پسینی

۱ - دیوان اروپایی حقوق بشر در یکی از آراءش در خصوص بی‌طرفی چنین بیان می‌دارد: در مورد مسئله «بی‌طرفی»، این الزام دو جنبه دارد: اولاً، دادگاه باید به‌طور ذهنی عاری از تصورات یا سوگیری شخصی باشد. ثانیاً، از نظر عینی نیز باید بی‌طرف باشد، یعنی باید تضمین‌های کافی برای رفع هرگونه تردید معقولی در این زمینه ارائه دهد.

به‌عنوان نمونه‌ای که تشابه ساختاری با شورای نگهبان ایران دارد، می‌پردازیم تا با تکیه بر این مطالعه و با روشی توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی، بتوانیم به این پرسش پاسخ دهیم که میزان و درجه استقلال شورا نسبت به کشورهای مورد پژوهش چگونه است؟ از این رو هدف از پژوهش پیش‌رو تعیین میزان و درجه استقلال نهاد دادرسی اساسی (شورای نگهبان) از دیگر نهادها بخصوص نهادهای نصب‌کننده/انتخاب‌کننده است تا با استفاده از این مطالعه تطبیقی به بررسی نقاط ضعف و قوت شورای نگهبان و در پایان نسبت به ارائه پیشنهادهایی جهت بهبود عملکرد شورا اقدام شود. جهت تبیین پژوهش پیش‌رو ضروری است مبانی نظام‌های مورد پژوهش به صورتی هر چند مختصر مورد توجه قرار گیرد.

از جنبه مبانی می‌توان گفت تفاوت اساسی بین نظام حقوقی آلمان و سه کشور ایران، مصر و الجزایر وجود دارد. مبانی نظام حقوقی آلمان بر پایه اصول لیبرالیسم و ساختار دموکراسی وضع شده است. در کشورهای ایران و مصر، اسلام به‌عنوان دین رسمی و مبانی اسلام از منابع اصلی قانون‌گذاری تلقی شده است، در صورتی که در الجزایر اسلام دین کشور تلقی شده است و «با تحلیل مفهوم دین در پرتو قانون اساسی فعلی الجزایر، می‌توان گفت قانون اساسی از تجلیل و احترام به اسلام فراتر نمی‌رود. افزون بر این، در مقدمه قانون اساسی ذکر شده است که ملت الجزایر خود را متعهد به حقوق بشر مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب سال ۱۹۴۸ می‌داند. همین پذیرش و مفهوم دینی مندرج در این اعلامیه آشکارا با مفهوم اسلامی دین در تضاد است. همه این‌ها باعث می‌شود که بگوییم قانون اساسی فعلی، مفهوم غربی دین را پذیرفته است نه مفهوم اسلامی» (حسنی، ۲۰۱۶: ۱۲۳).

از طرفی دو نظام حقوقی مصر و ایران در کیفیت به‌کارگیری مبانی و احکام اسلامی و حضور این مبانی در قوانین و مقررات دارای تفاوت‌های هستند. این تفاوت در مبانی و از طرفی سطح به‌کارگیری منابع اسلامی در ساختار حقوقی کشورهای ایران، مصر و الجزایر منجر به تأسیس نهادهای متناسب با این مبانی و منابع شده است. این تفاوت را می‌توان در ساختار و کیفیت تأسیس نهاد دادرسی اساسی، صلاحیت‌ها و اختیارات و بالتبع سطح استقلال آن در این کشورها مشاهده نمود. هر چند تفاوت در مبانی کشورهای

موردپژوهش وجود دارد و بالتبع ساختار و کیفیت استقلال نهاد دادرسی اساسی نیز متناسب با این مبانی و منابع متفاوت است. اما این تفاوت‌ها باعث نمی‌شود که از بررسی تطبیقی نظام‌های حقوقی و به‌طور خاص نهاد دادرسی اساسی چشم‌پوشی نمود. چراکه با بررسی این تفاوت‌ها می‌توان نتیجه‌ای مطلوب جهت تحلیل نهاد شورای نگهبان و ارائه پیشنهاد در جهت بهبود عملکرد آن به دست آورد. نهاد دادرسی اساسی به‌عنوان نهاد نگهبان و تطبیق‌دهنده قوانین با قانون اساسی در هر چهار کشور مورد شناسایی قرار گرفته است که به اعمال نظارت پسینی (آلمان و مصر) و نظارت پیشینی و پسینی (ایران و الجزایر) بر دستوری بودن قوانین می‌پردازد. با توجه به مقدمه پیش‌گفته به بررسی تطبیقی استقلال این نهاد از جنبه؛ نهادی، اداری، مالی و ساختار آن با نهادهای مشابه در کشورهای آلمان، مصر و الجزایر پرداخته می‌شود.

ترکیب

استقلال فردی و نهادی دو تضمین اساسی برای نهاد قضایی هستند؛ به طوری که استقلال یکی بدون دیگری تأمین نمی‌گردد. «استقلال نهادی دادرسی اساسی ضرورتاً به معنای استقلال اعضایش نیست. این نهاد ممکن است خود مستقل باشد، اما اعضای آن تابع مقام دیگری باشند» (البرعی، ۲۰۰۵، ۱۲). استقلال فردی قاضی بدین معناست که «قاضی در جایگاه دادرسی نسبت به موضوع مطرح‌شده با آزادی کامل و بر مبنای واقعیت‌ها و بر پایه قانون و بدون هرگونه دخالت، فشار یا نفوذ نادرست از جانب هر یک از بخش‌های حکومت یا جای دیگر رسیدگی و تصمیم‌گیری کند» (دهقانی، ۱۳۸۸: ۸۳).

استقلال فردی، آزاد بودن از همه دخالت‌های بیرونی را در برمی‌گیرد. از این رو، در کنار استقلال نهادی، استقلال ترکیبی نیز نقش مهمی در استقلال این نهاد دارد. «از موضوعات مهم در ارتباط با نهادهای صیانت‌کننده از قانون اساسی، استقلال اعضایش از فشارهای قوای دیگر حکومت است. در این راستا، چگونگی گزینش و به‌طور اخص، نصب آن‌ها، اثر مستقیمی بر کیفیت کارشان دارد. هر اندازه روش گزینش صحیح‌تر، ضوابط آن دقیق‌تر و به دور از ملاحظات سیاسی صورت گیرد، افرادی شایسته و با استقلال بیشتری انتخاب می‌شوند؛ زیرا با توجه به تصریح حقوق بنیادین افراد در قوانین اساسی و صلاحیت نظارت و حمایت از این حقوق توسط دادگاه مذکور، لاجرم نیاز به افرادی

مستقل است. در این راستا چگونگی گزینش، و به طور اخص، نهادهای تصمیم گیر در مورد نصب آنها، اثر مستقیمی بر کیفیت کارشان دارد. در صورت عدم استقلال، حقوق بنیادین و اولیه افراد، ممکن است در ذیل عنوان رعایت مصالح سیاسی قربانی شود» (عارفی، خادمی، غفاری، ۱۴۰۱: ۳۶ و ۳۸). همچنین «استقلال قاضی، شرط لازم برای کشف حقیقت و برقراری عدالت است که تساوی مردم در برابر قانون و نیز اعتماد آنها به قوه قضائیه (دادرس اساسی) را به دنبال دارد» (توکلی کیا، ۱۴۰۰: ۱۵).

مطابق اصل ۹۱ قانون اساسی، شورای نگهبان دارای دوازده عضو است که ۶ عضو فقیه و ۶ عضو حقوقدان در ترکیب آن برای مدت ۶ سال حضور دارند. مؤسس اساسی ایران تعداد اعضای شورا را به طور دقیق مشخص کرده است. تعداد دقیق اعضا مانند دادگاه قانون اساسی الجزایر (اصل ۱۸۶) توسط مؤسس اساسی مشخص شده است و به قانون گذار عادی واگذار نشده است که همین امر سطح استقلال شورا را از دخالت نهادهای انتصاب/انتخاب کننده در افزایش یا کاهش محفوظ می دارد و در روند استقلال شورا مؤثر خواهد بود. امری که در نظام حقوقی مصر و آلمان رعایت نشده است.

در آلمان مؤسس اساسی در اصل ۹۴ بدون اشاره به تعداد اعضای دادگاه، صرفاً به برابری تعداد اعضای انتخابی توسط هر دو مجلس اشاره کرده است و این قانون گذار عادی بوده است که در ماده ۲ تعداد شانزده عضو را تعیین کرده است. مؤسس اساسی مصر و قانون گذار عادی تعیین تعداد اعضای دادگاه را در اختیار خود دادگاه قرار داده اند و همچنین اصل ۱۹۳ قانون اساسی با بکار بردن واژه کافی در خصوص تعداد اعضای دادگاه این روزنه را باز گذاشته است تا قانون گذار عادی بتواند در هر زمان تشخیص دهد تعداد اعضای دادگاه را افزایش یا کاهش دهد. در این خصوص دو دیدگاه در تعیین و عدم تعیین تعداد دقیق قضات دادگاه مطرح است: دیدگاه اول معتقد به عدم تعیین تعداد قضات دادگاه است.

بر پایه این دیدگاه: اگر قانون اساسی تعداد قضات را تعیین کند، تنظیم ترکیب دادگاه و انطباق آن با افزایش حجم کار دادگاه دشوار خواهد بود. به عبارت دیگر، این عدم تعیین «زمینه ای برای افزایش تعداد اعضا به دلیل نیازهایی که در عمل و ناشی از صلاحیت - های دادگاه پیش می آید» است. گروه دوم: پیروان این دیدگاه بیان می دارند: عدم تعیین

تعداد اعضای دادگاه در قانون اساسی و سپردن این صلاحیت به مجلس این توانایی را به آن می‌دهد که هر وقت بخواهد تعداد اعضای دادگاه را مطابق جریان سیاسی حاکم افزایش یا کاهش دهد. بنابراین واگذاری اختیار تعیین تعداد اعضا به قانون‌گذار عادی نادرست است. چراکه آن به‌مثابه فراهم کردن زمینه‌ای برای دخالت در روش انتخاب اعضای دادگاه از سوی قوه مقننه است. بنابراین عدم تعیین تعداد اعضا نمی‌تواند گزینه مطلوبی برای نهاد دادرسی اساسی باشد (عمر، ۲۰۱۷: ۴۴۱).

هر چند در نظام حقوقی آلمان و با توجه به نمایندگی تناسبی که در خصوص انتخاب اعضای کمیته‌های انتخاب قضات دادگاه قانون اساسی اعمال می‌گردد و گروه‌های عضو کمیته نامزدهای خود را پیشنهاد می‌دهند (بند ۲ ماده ۶ قانون دادگاه) می‌توان گفت خطری که در خصوص عدم تعیین اعضا در قانون اساسی که در خصوص مصر وجود دارد، نسبت به نظام حقوقی آلمان وجود ندارد. در اینجا می‌توان گفت عدم تعیین تعداد اعضا توسط مؤسس، این اختیار را برای قانون‌گذار در نظر گرفته است تا با توجه به حجم کار دادگاه، نسبت به تعیین تعداد اعضا اقدام نماید. شورای نگهبان ترکیبی از فقها و حقوقدانان به‌صورت برابر است. در آلمان اگرچه برای همه اعضا عنوان قاضی بکار گرفته می‌شود اما لزوماً همه اعضا از میان قضات برگزیده نمی‌شوند.

بر اساس ماده ۳ قانون دادگاه، نامزدهای عضویت در دادگاه باید شرایط نامزدی پارلمان فدرال برخوردار باشد و ویژگی‌ها و شرایط عهده‌داری منصب قضاوت را بر اساس قانون آلمان داشته باشند. از این رو و با توجه به بررسی رزومه اعضای کنونی دادگاه باید گفت اعضای دادگاه باید دارای مدرک کارشناسی حقوق و دارای سوابق علمی معتبر چه در سمت استاد دانشگاه، سمت قضاوت و حتی در سمت سیاسی باشند

(https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Richter/richter_node.html).

[.html](#)

دادرسی اساسی مصر مطابق ماده ۴ قانون دادگاه عالی قانون اساسی متشکل از قضات و حقوقدانان و وکلا است هر چند در نحوه ترکیب اعضا اصل برابری میان قضات، حقوقدانان و وکلای رعایت نمی‌گردد و مطابق رویه دادگاه اکثریت را قضات تشکیل داده - اند و تا امروز به جز یکی دو مورد همیشه اعضا از قضات برگزیده شدند. در الجزایر مطابق

اصل ۱۸۶ و ۱۸۷ قانون اساسی در ترکیب دادرس اساسی دو گروه حقوقدانان و قضات حضور دارند. فقهای شورای نگهبان توسط مقام رهبری به‌عنوان بالاترین مقام سیاسی و مذهبی کشور منصوب می‌شوند. انتصاب نیمه‌ای از اعضا توسط یک مقام می‌تواند سبب وابستگی شورا به نهاد انتصاب کننده شود بخصوص اینکه فقهای شورای نگهبان خود در نقش یک نهاد دادرس شرعی ظاهر می‌شوند و نسبت به تمامی قوانین و مصوبات مجلس به‌صورت مستقل از دیگر اعضا، اعمال نظارت می‌کنند. از طرفی، چنین اختیاری سبب می‌شود تا نقش فقها نسبت به اعضای حقوقدانان دو چندان شود و در واقع اعضای انتخابی نسبت به اعضای انتصابی نقش کم‌رنگ‌تری ایفا کنند.

نقش پررنگ رهبری در خصوص تعیین اعضای شورا را می‌توان در خصوص انتصاب رئیس قوه قضائیه توسط مقام رهبری دید. به عبارت دیگر رئیس قوه قضائیه‌ای که عزل و نصب آن در اختیار مقام رهبری است، نقش تعیین کننده در انتخاب ۶ عضو حقوقدانان شورای نگهبان دارد. در انتخاب اعضای حقوقدانان، رئیس قوه قضائیه و مجلس شورای اسلامی ایفای نقش می‌کنند. در واقع دو قوه قضائیه و مقننه انتخاب اعضای حقوقدان را بر عهده دارند که این از نکات مثبت در تعیین اعضای شورای نگهبان است و در استقلال اعضا مؤثر خواهد بود. زیرا اعضا خود را صرفاً وابسته به یک نهاد نمی‌دانند و از طرفی قوه مقننه به‌عنوان نهادی که نمایندگی ملت را در تنظیم و وضع قوانین بر عهده دارد و همچنین نماینده افکار سیاسی ملت محسوب می‌شود، در انتخاب اعضا ایفای نقش می‌کند. بخصوص اینکه از متن اصل ۹۱ قانون اساسی استنباط می‌گردد که تعداد حقوقدانانی که رئیس قوه قضائیه به مجلس معرفی می‌کند، باید بیش از تعداد افراد موردنیاز باشند. عبارت «از میان حقوقدانان» و نیز عبارت «انتخاب می‌شوند» گویایی چنین موضوعی است. «به عبارت دیگر، اگر تعداد افراد معرفی شده برابر با تعداد افراد موردنیاز باشند، دیگر عمل مجلس، انتخاب از میان اشخاص معرفی شده نخواهد بود»- <https://www.shora-gc.ir/fa/news/5958/>.

هر چند، مطابق نظریه تفسیری شورای نگهبان به شماره ۸۰/۲۱/۱۶۸۳ ۱۰/۰۴/۱۳۸۰ (<https://nazarat.shora-rc.ir>) در خصوص اصل ۹۱ قانون اساسی، اختیار معرفی حقوقدانان را به تعداد اعضای مورد نیاز بر عهده رئیس قوه قضائیه است و الزامی به معرفی

بیش از تعداد افراد موردنیاز ندارد. همچنین مجلس ملزم به انتخاب اعضای معرفی شده است. تفسیری که به مجلس نقش تشریفاتی در خصوص اعضای حقوقدان شورای نگهبان می‌دهد. موضوعی که سبب وابستگی اعضا به رئیس قوه قضائیه خواهد شد؛ زیرا این مقام نقش یگانه در معرفی اعضا به مجلس خواهد داشت و با یک اکثریت نسبی عضو معرفی شده انتخاب می‌گردد. موضوعی که تا پیش از اصلاحیه آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۸ ملاک اکثریت مطلق در انتخاب عضو معرفی شده از سوی رئیس قوه قضائیه بود و با اصلاح آیین‌نامه مذکور ملاک اکثریت نسبی گردید.

در آلمان و مطابق اصل ۹۴ اعضای دادگاه قانون اساسی به صورت برابر توسط مجلس «بوندسرات»^۱ و «بوندستاگ»^۲ برگزیده می‌شوند. با توجه به ماده ۲ قانون دادگاه، اعضای دادگاه، شانزده عضو هستند که طی یک فرایند پیچیده، از سوی کمیته منتخب دو مجلس برگزیده و به دو مجلس جهت تأیید معرفی می‌شوند. اعضای معرفی شده باید رأی دو سوم اعضای مجلس را به دست بیاورند و سپس جهت حکم انتصاب به رئیس‌جمهوری معرفی می‌شوند. چنین انتصابی از سوی رئیس‌جمهوری جنبه تشریفاتی دارد و رئیس‌جمهوری مکلف به صدور حکم انتصاب است که نتیجه چنین روندی استقلال کامل این نهاد از مقام ریاست جمهوری است.

در نظام حقوقی مصر مؤسس اساسی در اصل ۱۹۳ قانون اساسی ۲۰۱۴ و اصلاحیه ۲۰۱۹، انتخاب رئیس دادگاه از بین پنج عضو ارشد اعضای دادگاه الزامی نمود و دست رئیس‌جمهوری در آزادی انتخاب را به شکلی رسمی محدود نماید و استقلال دادگاه را از این جهت تضمین نماید. انتخاب دیگر اعضا مطابق ماده ۳ قانون دادگاه در اختیار دادگاه عالی قانون اساسی (رئیس و هیئت عمومی) است که رئیس و هیئت عمومی هر کدام، یک عضو را جهت صدور حکم انتصاب به رئیس‌جمهوری را معرفی می‌کنند. با توجه به انتخاب رئیس دادگاه توسط رئیس‌جمهوری و از طرفی دادن حق انتخاب جهت تعیین عضو از بین دو نامزد معرفی شده از سوی رئیس دادگاه و هیئت عمومی دادگاه، می‌توان گفت هر چند رئیس‌جمهوری مکلف به انتخاب از بین دو گزینه است و این محدودیتی بر

۱- Bundesrat (مجلس سنا)

۲- Bundestag (مجلس نمایندگان)

این مقام است؛ ولی با توجه اینکه رئیس دادگاه توسط رئیس جمهوری برگزیده می‌شود، می‌توان گفت تمایل رئیس جمهوری به انتخاب نامزد معرفی شده از سوی رئیس دادگاه بیشتر باشد و این می‌تواند در سطح استقلال دادگاه از رئیس جمهوری به‌عنوان عالی‌ترین مقام سیاسی کشور تأثیرگذار باشد. بنابراین، قانون‌گذار مصری در تشکیل و تعیین و نصب اعضای دادگاه رویکرد همراه داشتن عناصر سیاسی، حقوقی و قضایی مدنظر قرار داد و رئیس جمهوری و دادگاه قانون اساسی را در انتخاب و انتصاب اعضا دخیل کرده است. امری که به عضو منتصب، مشروعیت سیاسی و قضایی می‌دهد.

در الجزایر مطابق اصل ۱۸۶، چهار عضو دادگاه از جمله رئیس دادگاه توسط رئیس جمهوری منصوب می‌شوند. در اینجا انتصاب رئیس دادگاه مانند انتصاب رئیس دادگاه عالی قانون اساسی مصر است که با توجه به جایگاه، صلاحیت‌ها و اختیارات رئیس دادگاه می‌تواند نفوذ رئیس جمهوری و در نتیجه استقلال و بی‌طرفی دادگاه را تحت تأثیر قرار دهد. هر چند در الجزایر رئیس جمهوری، مانند مصر محدودیتی جهت گزینش اعضا وجود ندارد. ۲ عضو توسط قوه قضائیه انتخاب می‌شوند و ۶ عضو از طریق رأی‌گیری توسط حقوقدانان و از بین حقوقدانان برگزیده می‌شوند.

موضوعی که می‌تواند در روند استقلال دادگاه تأثیر مثبت ایجاد نماید. قسمت مشترک دو نظام حقوقی مصر و الجزایر، کنار گذاشتن قوه مقننه در انتخاب اعضای نهاد دادرسی اساسی است. در آلمان، پارلمان نقش اصلی و کلیدی در انتخاب اعضای دادگاه را دارد و در ایران قوه مقننه در متن نقش مهمی در انتخاب ۶ عضو حقوقدانان دارد. این امتیازی است که مؤسس اساسی در اختیار مجلس شورای اسلامی به‌عنوان مجمع افکار ملت قرار داده است. هر چند این نقش در واقعیت بسیار کم‌رنگ است. با توجه به اینکه در سه نظام مورد پژوهش (آلمان، مصر و الجزایر) بالاترین مقام سیاسی کشور رئیس جمهوری است که در نظام سیاسی آلمان نقشی تشریفاتی دارد و مطابق اصل ۵۴ قانون اساسی توسط مجمع فدرال برگزیده می‌شود و در دو کشور مصر (اصل ۱۴۰ قانون اساسی) و الجزایر (اصل ۸۵ قانون اساسی) به‌صورت مستقیم از طریق انتخابات برای مدت محدودی برگزیده می‌شود. از طرفی نقش این مقام صرفاً قانونی و سیاسی است و با وجود اسلامی بودن دو کشور مصر و الجزایر، این مقام نقشی مذهبی ندارد. امری که در نظام سیاسی ایران چنین نیست. زیرا

مقام رهبری عالی‌ترین مقام سیاسی و مذهبی کشور است که برای مدت نامحدودی و از طریق مجلس خبرگان قانون اساسی برگزیده می‌شود و دارای صلاحیت‌ها و اختیارات گسترده‌ای است.

با وجود این تفاوت مبنایی، باید گفت در هر چهار کشور اختیارات و صلاحیت‌های رؤسای جمهور و مقام رهبری متکی بر قانون اساسی است. به عبارتی دیگر، این قانون اساسی است که به این مقامات صلاحیت و اختیار داده است؛ زیرا اگر غیر از این می‌بود، اصولاً نیازی به وضع قانون اساسی نبود. از طرفی، «وظیفه اساسی رهبر شأن‌هدایتی اوست که بخش عمده آن در قالب سیاست‌گذاری کلی نظام تجلی پیدا کرده است. رهبر از اختیارات بی‌حد و حصر برخوردار نیست و باید به قانون اساسی، قوانین عادی مصوب مجلس و مصوبات دولت - که رهبر نیز شامل آن می‌شود، متعهد باشد. علاوه بر آن، رهبر باید به چارچوب‌های دینی و شرعی نیز پایبند باشد» (مرندی، ۱۴۰۲: ۷).

دیدگاه دیگری در این باره وجود دارد که برای مقام رهبری اختیارات وسیع و فراتر از قانون اساسی در نظر می‌گیرد و اختیارات رهبری را محدود به قانون اساسی نمی‌داند (ارسطا، ۱۳۹۴: ۱۱۲). مطابق این دیدگاه «...[عده‌ای دیگر با عنایت به نظریه ولایت فقیه یا تکیه بر مشروعیت بی‌واسطه ولی فقیه از جانب شارع مقدس بر این باورند که ولی فقیه به شرایط و قیودات پیش‌بینی شده در قانون اساسی محدود نیست، بدین خاطر نظریه ولایت فقیه در قانون اساسی را مطرح کرده‌اند. آن‌ها بر این نظریه تصریح می‌نمایند که ولی فقیه می‌تواند در صورت صلاحدید فراتر از قانون اساسی عمل کند. بنابراین ولی فقیه در اعمال ولایت خود محدود به اصول قانون اساسی نیست و دستورات و احکام ولی فقیه فراتر از قانون اساسی است» (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۸۵: ۶۲) و «همان‌طور که رسول اکرم (ص) و معصومین تابع قانون اسلامی هستند اختیارات مطلق ولی فقیه و ولایت فقیه نیز در چارچوب احکام قرآن محدود است و به نظر می‌رسد اعمال ولایت با رعایت قانون اساسی محدود کردن اختیارات شرعی ولی فقیه نیست» (پیشین، ۶۵) همچنین «در نظام جمهوری اسلامی ایران ولایت فقیه رکن اساسی محسوب می‌شود و تمام قوا و دستگاه‌های حاکمیتی مستقیم یا غیرمستقیم تحت نظارت ولایت امر و امامت امت انجام وظیفه می‌نمایند» (رجایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۳).

در خصوص استقلال شورای نگهبان از رهبری نکات زیر قابل توجه است: شورای نگهبان یکی از ارکان قوه مقننه است در نتیجه مطابق اصل ۵۷ زیر نظر رهبری است. ۲- شش عضو فقیه شورا به صورت مستقیم و ۶ عضو حقوقدان به صورت غیرمستقیم توسط رهبری منصوب و برگزیده می‌شوند. ۳- چنین انتصاب و انتخابی نمی‌تواند به معنای دخالت رهبری در وظایف و اختیارات شورا تلقی شود. هر چند رهبری مطابق متن و روح قانون اساسی در رأس قوای سه‌گانه و بالتبع شورای نگهبان قرار دارد ولی این در رأس بودن را نباید به معنای تهی شدن استقلال شورا در انجام وظایف و اختیارات دانست و آن را صرفاً یک نهاد زیر مجموعه رهبری تلقی نمود که در چارچوب سلسله‌مراتب اداری قرار دارد. به عبارتی دیگر، هر چند رهبری بر قوای سه‌گانه نظارت دارد ولی این نظارت به معنای نفی استقلال آن‌ها از رهبری نیست. بنابراین، هر چند در زمان غیبت امام معصوم (ع) ولی فقیه (جامع‌الشرایط) به نیابت از ولی عصر (عج) عهده‌دار ولایت امر است (مصباح یزدی، ۱۳۸۱: ۸۰)؛ ولی باید توجه نمود که پذیرش قانون اساسی مکتوب و قرار گرفتن مقام رهبری در چارچوب آن به خودی خود منجر به برخی محدودیت‌ها و در نتیجه ایجاد وظایف و اختیارات برای رهبری در چارچوب قانون اساسی می‌گردد. در واقع هر چند بعد شرعی مقام رهبری می‌تواند (توانسته است) بر روند و جنبه شکلی و ماهوی شورای نگهبان تأثیرگذار باشد و چنین موضوعی را نمی‌توان نه از جنبه شکلی و نه از جنبه واقعیت عینی در جامعه نادیده گرفت ولی باید توجه نمود که استقلال شورا در تصمیم‌گیری نسبت به قوانین و مقررات و نظارت بر انتخابات منجر به تقویت جایگاه رهبری خواهد شد و نه تضعیف آن.

مدت عضویت

مؤسس اساسی مدت‌زمان عضویت اعضای شورای نگهبان را برای مدت شش سال تعیین کرده است. تعیین مدت از نکات مثبت قانون اساسی ایران تلقی می‌گردد؛ زیرا باعث می‌شود اعضا خود را مادام‌العمر جهت عضویت در شورا تصور نکنند و حس پویایی و تحرک در شورا ایجاد شود. اما نکته منفی در این خصوص مربوط به عدم تعیین تکلیف در خصوص انتخاب مجدد اعضا است. در نتیجه، مقامات انتصاب و انتخاب‌کننده ملزم به عدم انتصاب/انتخاب مجدد اعضا نیستند و می‌توانند اعضا را پس از پایان دوره عضویت بار

دیگر انتصاب/انتخاب کنند. موضوعی که در طول دوره شورای نگهبان مکرراً اتفاق افتاده است و اعضا برای چندین دوره به عضویت شورا انتصاب/انتخاب شدند. دلیل چنین مجوزی و انتخاب مکرر را اشخاص را می‌توان ناشی از سکوت قانون اساسی دانست «حال آنکه انتخاب مجدد و مکرر یک فرد زمینه‌ساز تداوم تمرکز قدرت شمرده شده و ممکن است صاحب‌مقام به خاطر انتصاب متوالی به سوی تمرکز طلبی، استبداد یا حداقل محافظه‌کاری کشیده شود» (فرشتیان، ۱۳۸۲: ۱۱۳). از این رو، به نظر می‌رسد عدم تجدید انتخاب اعضا در نظارت بی‌طرفانه و مبتنی بر قانون مؤثرتر خواهد بود. «تناوب قدرت نشانه‌ای از رشد و توسعه دموکراسی به شمار می‌رود و زمینه را برای پذیرش تمام ارزش‌های فکری و توازن سیاسی فراهم می‌سازد. با این ترتیب، تناوب را باید هم‌نشین و قرین دموکراسی و نشاط اجتماعی پایدار دانست» (هاشمی، ۱۳۸۲: ۱۸۱)؛ زیرا پیش‌بینی عدم امکان توالی انتخاب، زمینه حضور افراد شایسته دیگر با افکاری متفاوت را در ساختار شورای نگهبان فراهم می‌کند که این امر یقیناً می‌تواند به انجام مطلوب‌تر وظایف نظارتی شورا کمک کند» (تقی‌زاده، رضایی، ۱۳۹۰: ۴۶).

در خصوص بازگزینی اعضا «گروهی اصل بازگزینی را بلامانع دانسته و آن را حتی پاداش حسن خدمت و وجهه سیاسی و اجتماعی و نهایتاً تشویق صلاحیت‌ها و شایستگی‌های وی می‌پندارند. لکن مخالفان این فکر، انتخاب مکرر و مجدد یک فرد را زمینه‌ساز وسوسه تداوم و تمرکز قدرت شمرده شده، لاجرم ناسودمندش می‌دانند (قاضی شریعت پناهی، ۱۳۸۳: ۲۴۳). در آلمان مطابق ماده ۴ قانون دادگاه قانون اساسی، اعضای دادگاه برای مدت دوازده سال انتخاب می‌شوند مگر اینکه به سن بازنشستگی که ۶۸ سال است، برسند. همچنین انتخاب مجدد چه به صورت پیوسته و چه منقطع ممنوع است. مؤسس اساسی مصر در خصوص مدت عضویت در دادگاه تعیین تکلیف نکرده است و در قانون دادگاه عالی قانون اساسی به صراحت در خصوص طول دوره عضویت اعضا سخنی به میان نیاورده است و تنها در ماده ۱۴ همین قانون بازنشستگی اعضای دادگاه قانون اساسی را مشمول احکام بازنشستگی قضات دادگاه تمیز دانسته است. از طرفی در ماده ۶۹ قانون قوه قضاییه اصلاحیه ۲۰۰۷ آمده است که قضات تا رسیدن به سن ۷۰ سالگی خدمت می‌کنند و پس از آن بازنشسته می‌شوند. بنابراین، با توجه به ماده ۶۹ و ۱۴، قضات دادگاه

قانون اساسی تارسیدن به سن بازنشستگی در عضویت دادگاه قانون اساسی باقی می‌مانند. مؤسس اساسی الجزایر در اصل ۱۸۸ اصلاحیه ۲۰۲۰ مدت عضویت را شش سال تعیین کرده است که غیرقابل تمدید است و برای تنها یک دوره اعمال می‌شود و این مدت برای همه اعضا یعنی رئیس و دیگر اعضاست.

عزل / عدم عزل اعضای شورای نگهبان

غیرقابل عزل بودن اعضای دادرسی اساسی یکی از ارکان بسیار مهم در تضمین استقلال آن نسبت به نهادهای انتخاب‌کننده و انتصاب‌کننده و یکی از مهم‌ترین عواملی است که بی‌طرفی آن را تضمین می‌کند. دادرسی اساسی «هنگامی بی‌طرف است که به‌طور جهت‌دار به نفع یا به ضرر یکی از طرف‌ها یا پرونده او عمل نکند» (ویژه، محمدی کشکولی، پیشین: ۲۸۴)؛ اقتضای چنین تضمینی این است که دادرسی عمل و فعالیتش را بی‌طرفانه و بدون پیش‌داوری (Piersack v Belgium. <https://swarb.co.uk/piersack-v-> belgium-echr-1-oct-1982/) و ترس از نهادی که آن را عزل کند و یا او را تحت فشار از بابت مزایا و حقوق و تأثیر بر زندگی شخصی‌اش قرار دهد. این ویژگی سبب می‌شود که نتوان بر صلاحیت و وظایف اعضا از طریق بازنشستگی، ممانعت از انجام وظایف، تغییر در سمت و شغل اعضا تأثیر گذاشت؛ مگر اینکه این موارد در چارچوب قانون صورت گیرد و با پذیرش قابل عزل بودن اعضا از طرف نهادهای نصب‌کننده به نبود آزادی در انجام وظایف و صلاحیت‌هایشان اعتراف شده است (الزملی، ساجد محمد، ۲۰۰۸: ۷۲) و آن‌ها را تحت فشار قرار داد. «مهم‌ترین مبنای تضمین استقلال فردی قضات، تضمین مصونیت شغلی دادرسان محاکم است.

مصونیت شغلی و یا امنیت شغلی قاضی به این مفهوم است که به سبب اتخاذ تصمیمات قضایی نتواند در معرض تهدیدات شغلی قرار گیرند چه در غیر این صورت قاضی همواره از نتیجه تصمیم خود و یا اینکه ممکن است به از دست دادن شغل یا تغییر وضعیت شغلی خود (مانند تغییر محل خدمت یا پست) منجر شود، نگران خواهد بود. این امر به‌طور جهانی پذیرفته شده است که هنگامی که قضات بتوانند به‌سادگی و یا دل‌خواهانه عزل شوند و یا تغییر در وضعیت شغلی آن‌ها ایجاد شود، آسیب‌پذیری بیشتری در قبال فشارهای داخلی و یا خارجی خواهند داشت و نمی‌توانند به نحو مستقل به دادرسی بپردازند» (امیری،

محسن و ویژه، محمدرضا، ۱۳۹۳: ۶). بنابراین قاعده عدم عزل اعضای دادرسی اساسی یکی مهم‌ترین تضمین‌هایی است که قانون‌گذار برای ایجاد آن‌ها خواه در قانون اساسی خواه در قوانین عادی باید اقدام کند.

همان‌طور که در قانون اساسی ذکر گردید اعضای شورای نگهبان از دو دسته فقها و حقوقدانان تشکیل شده است و روند انتصاب و انتخاب این دو دسته با هم متفاوت است که این خود بر صلاحیت عزل یا عدم عزل مقامات انتصاب/انتخاب‌کننده آن‌ها تأثیر داشته است. به استناد بند یک اصل ۹۱ و بند شش اصل ۱۱۰ قانون اساسی نصب و عزل فقهای شورای نگهبان در اختیار مقام رهبری است. از متن این دو اصل برمی‌آید که مقام رهبری در انتصاب فقهای شورای نگهبان به جز شرایط کلی "عادل و آگاه به مقتضیات زمان و مسائل روز" که چندان قابل ارزیابی نیستند، محدودیتی ندارد و بر مبنای تشخیص خود اعضای فقیه شورا را منصوب می‌کند. همین اختیار در نصب با حداقل محدودیت، در عزل فقها توسط مقام رهبری به شکلی مطلق و بدون هیچ‌گونه محدودیتی در قانون اساسی نمودار شده است. مطابق بند شش اصل ۱۱۰ مقام رهبری می‌تواند فقهای شورا را بدون اینکه محدودیتی از جنبه عینی و قانونی داشته باشد، آن‌ها از مقام خود عزل کند. چنین اختیاری در عزل و در هر زمانی از عضویت، جایگاه و موقعیت اعضا را می‌تواند متزلزل نشان دهد و در واقع اعضا همواره خود در معرض عزل و برکناری می‌بینند و همین موضوع سبب می‌شود که موقعیت و جایگاه خود را مدیون مقام رهبری بدانند و این در تصمیم‌گیری‌های اعضا مؤثر خواهد بود.

اعضای حقوقدان شورای نگهبان توسط رئیس قوه قضاییه به مجلس شورای اسلامی معرفی می‌شوند و مجلس از میان اعضای معرفی شده، گزینه‌های مدنظرش را انتخاب می‌کند. اما قانون اساسی و آیین‌نامه داخلی مجلس و شورای نگهبان در خصوص عزل اعضا برعکس پیش‌بینی عزل فقهای شورا نگهبان، سکوت کرده است و در این خصوص سخنی به میان نیاورده‌اند. عدم پیش‌بینی عزل اعضای حقوقدان در متن قانون اساسی از نکات مثبت قانون اساسی تلقی می‌گردد. چراکه چنین روندی قطعاً در استقلال اعضای حقوقدانان از نهادهای انتخاب‌کننده، تأثیرگذار خواهد بود و سبب می‌گردد اعضا بدون دغدغه و وابستگی به فعالیت و نظارت خود ادامه دهند.

در هر سه کشور مورد پژوهش اعضای نهاد دادرسی اساسی توسط اعضای منصوب کننده، قابل عزل نیستند. در آلمان مطابق ماده ۱۰ قانون دادگاه قانون اساسی، قاضی دادگاه به دو دلیل می‌تواند توسط رئیس‌جمهوری و پس از درخواست دادگاه قانون اساسی بازنشسته و یا از کار برکنار شود: ۱- بازنشستگی قاضی دادگاه قانون اساسی فدرال به دلیل از کارافتادگی دائم. ۲- در صورتی که قاضی به خاطر یک عمل ناشایست محکوم یا به بیش از شش ماه حبس محکوم شود یا در صورت تخلف فاحش از وظایفش که نمی‌تواند در سمت خود باقی بماند، در موارد مذکور موضوع در دستور کار هیئت عمومی دادگاه قرار خواهد گرفت و با دو سوم اعضا می‌تواند قاضی را به‌طور موقت از عضویت برکنار نماید. سپس با درخواست دادگاه، عضو به‌صورت رسمی توسط رئیس‌جمهوری برکنار می‌شود.

همچنین مطابق بند ۲ اصل ۹۷ قانون اساسی، نمی‌توان قضات دائمی را که مطابق برنامه و به‌صورت رسمی در مقامشان منصوب می‌شوند، علی‌رغم خواستشان و قبل از پایان دوره خدمت، معزول و یا دائماً یا موقتاً از کار برکنار و یا به مقام دیگری منصوب و یا بازنشسته کرد، مگر به حکم تصمیم قضایی و صرفاً به علل و به شکلی که قانون مشخص کرده است. در مصر به استناد اصل ۱۹۴ قانون اساسی اصلاحیه ۲۰۱۹ «رئیس و معاونین دادگاه عالی قانون اساسی، رئیس و اعضای هیئت تخصصی مستقل هستند و غیرقابل عزل هستند و تنها قانون بر آن‌ها حاکم است». چنین موضوعی به‌موجب ماده ۱۱ قانون دادگاه عالی قانون اساسی نیز مورد تأیید واقع گردید «اعضای دادگاه غیرقابل عزل هستند و تنها با موافقت و رضایت آن‌ها به پست دیگر منتقل می‌شوند».

در الجزایر مؤسس اساسی به‌طور صریح بر عدم عزل قضات دادگاه اشاره نکرده است؛ اما در اصل ۱۸۹ قانون اساسی بر بهره‌مندی اعضای دادگاه از مصونیت قضایی و اداری نسبت به اعمال مرتبط به فعالیت شغلی‌شان تأکید کرده است. این مصونیت به‌عنوان تضمینی در نظر گرفته شده است که مؤسس اساسی در اصلاحیه ۲۰۲۰ قانون اساسی به اعضای دادگاه داده است. با استناد به همین تضمین‌های در نظر گرفته شده، نمی‌توان عضو را تهدید به عزل و کنار گذاشتن نمود یا به خاطر سخنان و عملکردش که در ارتباط با صلاحیت و وظایفش است، مورد سؤال قرار داد. اما این موضوع به معنای مصونیت مطلق عضو خاطی

نیست: مطابق ماده ۸۷ و ۸۸ آیین‌نامه داخلی، هنگامی که یکی از اعضا در وظایفش اخلاص مهم و خطیری ایجاد کند، جلسه‌ای با حضور همه اعضا و بدون حضور عضو ذی‌نفع تشکیل می‌شود. در صورتی که نتیجه جلسه تأیید خاطی بودن عضو باشد از او خواسته می‌شود که استعفا دهد (النظام المحدد لقواعد عمل المجلس الدستوری ۲۰۱۹).

در خصوص رسیدگی به جرائم و تخلفات ارتكابی از سوی اعضای شورای نگهبان، قانون اساسی سکوت کرده است و از آنجا که در ارتباط با شورای نگهبان قانون عادی نیز وضع نگردید، بنابراین در خصوص جرائم ارتكابی از سوی اعضای شورای نگهبان قوانین جزایی کشور حاکم خواهد بود و نحوه رسیدگی به جرائم ارتكابی نیز در دادگاه‌ها صورت می‌گیرد و شورای نگهبان هیچ‌گونه دخالتی در این خصوص ندارد. اما در خصوص رسیدگی به تخلفات اداری، آیین‌نامه داخلی شورا در ماده ۸ صرفاً در خصوص حضور و غیاب اعضا ورود داشته است. در این مورد، اشاره‌ای به نحوه برخورد با عضو متخلف نشده است و صرفاً به ارسال گزارش به مقام رهبری و رئیس قوه قضائیه شده است. با توجه به اختیارات مقام رهبری در عزل اعضای فقیه، می‌توان گفت در صورت تشخیص مقام رهبری در بی‌توجهی عضو فقیه و عدم حضور در جلسات، می‌تواند به عضو مزبور اخطار و در صورت تکرار آن را عزل نماید. اما در خصوص عضو حقوقدان، رئیس قوه قضائیه صرفاً می‌تواند در دوره بعد از معرفی آن به مجلس خودداری کند.

در آلمان مطابق بند ۲ ماده قانون دادگاه قانون اساسی، در صورتی که قاضی به خاطر یک عمل ناشایست محکوم یا به بیش از شش ماه حبس محکوم شود یا در صورت تخلف فاحش از وظایفش، در این صورت مطابق مواد ۵۰ تا ۵۴ آیین‌نامه داخلی دادگاه، از عضو متهم جهت استماع اظهاراتش به جلسه هیئت عمومی دعوت می‌شود. تصمیم به شروع رسیدگی با تأیید هشت عضو صورت می‌گیرد. پس از تأیید رسیدگی، یک عضو از طرف دادگاه جهت بررسی و ارائه گزارش تعیین می‌شود. پس از ارائه گزارش، در صورت رأی دو سوم اعضا، عضو متهم از عضویت دادگاه کنار گذاشته می‌شود. در مصر مطابق ماده ۱۹ قانون دادگاه قانون اساسی، اگر موضوعی به عضو از دادگاه نسبت داده شود که موجب خدشه‌دار شدن اعتماد یا احترام شود، یا نقض فاحش وظایف یا الزامات موقعیت وی باشد، رئیس دادگاه موضوع را به کمیته امور موقت دادگاه ارجاع می‌دهد. پس از

انجام تحقیقات، گزارش به هیئت عمومی ارسال می‌گردد و جلسه هیئت با حضور همه اعضا به جز اعضای که در تحقیقات شرکت داشته‌اند، تشکیل می‌شود. پس از شنیدن دفاعیات عضو خاطی، حکم به براءت یا بازنشستگی آن داده می‌شود. این حکم نهایی و غیرقابل اعتراض است. در جرائم مشهود و در صورت دستگیری و بازداشت اعضای دادگاه، موضوع باید ظرف مدت ۲۴ ساعت به هیئت عمومی دادگاه گزارش داده شود در این صورت هیئت عمومی در مورد ادامه بازداشت یا آزادی با قرار وثیقه تصمیم‌گیری می‌کند. همچنین تعیین مدت بازداشت، تحقیق از قاضی، آزادی با قرار وثیقه در طول این دوره در صلاحیت هیئت عمومی است. در الجزایر مطابق ماده ۸۷ و ۸۸ آیین‌نامه داخلی شورای قانون اساسی، هنگامی که یکی از اعضا در وظایفش اخلاص مهم و خطیری ایجاد کند جلسه‌ای با حضور همه اعضا و بدون حضور عضو ذی‌نفع تشکیل می‌شود. در صورتی که نتیجه جلسه تأیید خاطی بودن عضو باشد از او خواسته می‌شود که استعفا دهد. اما در خصوص اعمال غیر مرتبط، اعضای دادگاه و جرائمی که اعضا مرتکب می‌شوند قانون‌گذار آیین ویژه‌ای در نظر گرفته است تا هم اعضا به راحتی در معرض تهدید و ممانعت از انجام وظایفشان قرار نگیرند، از سوی دیگر اعضا به بهانه این مصونیت دست به هر اقدامی نزنند. بدین شکل که در صورتی که قضات دادگاه اقدامی خارج از حوزه صلاحیت‌هایشان انجام دهند که از جنبه کیفری دارای مجازات است و باید مطابق قوانین کیفری اقدام شود، ابتدا باید به‌طور صریح مصونیتش لغو یا با اجازه دادگاه قانون اساسی مصونیتش لغو گردد و تنها در این دو حالت پیگرد قضایی عضو امکان‌پذیر است.

منع جمع مشاغل

در جهت محافظت از موقعیت شغلی دادرسان که استقلال و بی‌طرفی‌شان را تضمین کند، اصل منع جمع مشاغل وضع گردید تا استقلالشان را تقویت و تضمین نماید. در واقع «یکی از راهکارهایی که برای تصمیم‌گیری‌های مستقل و به دور از هرگونه شائبه توسط اعضای نهادهای ناظر قانون اساسی ضروری است مانع‌الجمع انجام وظیفه به‌عنوان عضو این نهاد با مشاغل دیگر است» (آذری، ۱۳۹۰: ۸۱). در خصوص اینکه اعضای شورای نگهبان از عهده‌داری هرگونه شغل و یا سمت دیگری به جز عضویت در شورا ممنوع باشند، حکم صریحی در قانون اساسی وجود ندارد. اما با استناد به اصل ۱۴۱ و ماده ۲ قانون مدیریت

خدمات کشوری می‌توان گفت شورای نگهبان به‌عنوان یک موسسه دولتی مشمول قاعده منع جمع مشاغل است و اعضای آن به جز عضویت در شورا باید از هر داشتن هر شغل دیگری ممنوع باشند.

تا پیش از سال ۱۳۸۷ و طرح الحاق یک تبصره به قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل مصوب ۱۳۷۳، اعضای شورای نگهبان خود را مشمول قاعده مذکور و اصل ۱۴۱ نمی‌دانستند و افزون بر عضویت در شورای نگهبان سمت‌های دیگری در دولت و قوه قضاییه نیز داشتند. در سال ۱۳۸۷ مجلس طرح مذکور را در قالب قانون به تصویب رساند که مورد مخالفت شورای نگهبان قرار گرفت. در تبصره ماده واحده آمده است «عضویت کلیه اشخاص شاغل در هر یک از قوای سه‌گانه و مؤسسات و سازمان‌های تابعه آن‌ها و شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت که شمول قانون بر آن‌ها مستلزم ذکر نام یا تصریح نام بوده و به هر مقدار از بودجه کل کشور استفاده می‌نمایند، در شورای نگهبان به‌عنوان حقوقدان ممنوع است و این ممنوعیت شامل اعضای کنونی شورای نگهبان که قبل از این قانون انتخاب شده‌اند، نیز می‌شود و چنانچه ظرف یک ماه پس از تصویب این قانون استعفا ندهند از عضویت در شورای نگهبان مستعفی شناخته می‌شوند». شورای نگهبان با دلایلی چند تبصره مذکور را ناقص قانون اساسی از جمله اصل ۹۲ دانسته بود و اعضای حقوقدان شورا را مشمول اصل ۱۴۱ ندانسته بود ولی با اصرار مجلس و پس از ارجاع طرح به مجمع تشخیص مصلحت نظام، تبصره مذکور را تصویب قرار گرفت و برای اولین بار اعضای حقوقدانان شورا به‌صورت قانونی و رسمی مشمول قاعده منع جمع مشاغل شدند.

با وجود منع حقوقدانان از عهده‌داری هر شغل دیگر اما طرح مذکور خود یک استثنای دیگر بر اصل ۱۴۱ قانون اساسی افزود و در واقع مجلس یک گام به جلو و یک گام به عقب برداشت. در طرح مذکور اعضای فقیه شورا مشمول قاعده منع جمع مشاغل نشدند. اینکه نیمه از اعضای شورا مشمول قاعده مذکور قرار بگیرند و نیمه دیگر خیر، در نوع خود جالب است.

عدم شمول قاعده منع جمع مشاغل نسبت به اعضای فقیه به‌صورت ضمنی در قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل مصوب سال ۱۳۷۳ آمده است. مطابق تبصره ۸ قانون

مذکور «افرادی که مستقیماً از سوی مقام معظم رهبری به سمت‌هایی در دستگاه‌های مختلف منصوب می‌گردند از شمول مفاد این قانون مستثنا خواهند بود.» «استثنای مذکور، که به معنای فرا قانونی بودن اختیارات رهبری و مستثنا انگاشتن وی از حاکمیت قانون اساسی تلقی می‌شود، علاوه بر مغایرت با اصل ۱۴۱، نافی عبارت ذیل اصل ۱۰۷ قانون اساسی است که مقرر می‌دارد: «رهبر در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است.» بدون تردید استثنا کردن مقام رهبری از شمول قانون اساسی و تلقی اختیارات فرا قانونی برای وی، نه تنها به تقویت جایگاه رهبری نمی‌انجامد؛ بلکه به دلیل شائبه تبعیض به تضعیف جایگاه معنوی و روحانی رهبری در اذهان عمومی منجر می‌شود. افزون بر این، صرف‌نظر از مباحث نظری رایج درباره جایگاه و قلمرو اختیارات ولی فقیه، چون از لحاظ عینی و حقوقی صلاحیت‌ها و اختیارات رهبر متکی بر قانون اساسی است، بنابراین توسعه فراقانونی اختیارات وی متضمن یک تناقض آشکار قانونی و عقلی است که نتیجه آن متزلزل گردیدن جایگاه بلند قانون اساسی و تنزل مقام رفیع رهبری است» (فخر، ۱۳۹۰: ۱۵۸).

در آلمان مطابق بند ۴ ماده ۳ قانون دادگاه قانون اساسی، اعضا از هرگونه فعالیت حرفه‌ای به جز تدریس در دانشگاه‌ها ممنوع هستند. البته در این صورت قضاوت در دادگاه نسبت به تدریس در دانشگاه در اولویت قرار دارد. چنین ممنوعیتی در خصوص عضویت در مجلس فدرال، دولت فدرال و شورای فدرال به‌صراحت در بند ۳ ماده ۳ قانون دادگاه قانون اساسی تأکید شده است. در مصر قانون اساسی و قانون دادگاه به‌طور صریح بر ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل تأکید نداشته‌اند. هر چند قانون‌گذار مصری در ماده ۱۳ قانون دادگاه عالی قانون اساسی، اعطای نمایندگی یا اعزام اعضای دادگاه را به هر سازمانی منع کرد که از این قاعده مجوز نمایندگی یا اعزام برای کارهای علمی یا اعمال حقوقی نهادهای بین‌المللی یا دولت‌های بیگانه استثنا شده است.

از متن مذکور می‌توان چنین استنباط نمود که اعضای دادگاه صرفاً حق عضویت در دادگاه را دارند. از طرفی یکی از شرایط عمومی قضات که ماده ۳۸ و ۷۲ قانون قوه قضاییه سال ۱۹۷۲ مصر آمده است، ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل است و با توجه به اینکه قضات دادگاه عالی قانون اساسی می‌بایست شرایط عمومی قضاوت را نیز داشته باشند، می‌توان گفت قضات دادگاه از داشتن هر شغل دیگر ممنوع می‌باشند.

در الجزایر در این خصوص اصل ۱۸۷ قانون اساسی تعدادی از حالاتی که در تضاد با عهده‌داری و عضویت در دادگاه است، برشمرده است. به مجرد انتخاب یا انتصاب عضو، فعالیتش متوقف می‌شود، یعنی عضویت در هر نهاد یا هیئت یا هر نهاد عمومی یا خصوصی. باید هر فعالیت یا وظیفه و شغلی که پیش از انتصاب یا انتخاب داشته است ترک کند. همچنین، از هرگونه وابستگی حزبی و اتخاذ موضع ایجابی و سلبی به نفع یا علیه حزب یا جریان سیاسی و هرگونه فعالیت حرفه‌ای آزاد ممنوع است. در واقع در نظام حقوقی الجزایر مؤسس اساسی افزون بر ممنوعیت تصدی شغل رسمی برای اعضای دادگاه، عضویت در احزاب سیاسی در طول دوره عضویت را ممنوع نموده است. بنابراین باید گفت ممنوعیت مطلق برای اعضای دادرسی اساسی در طول دوره عضویت از هرگونه فعالیت رسمی و سیاسی به‌ویژه عضویت در احزاب سیاسی باید ممنوع باشد. چراکه دادرسی اساسی یک نهاد با ماهیت حقوقی- قضایی- سیاسی است. و تصمیمات و آرا صادره از آن دارای بُعد سیاسی نیز است و هر چه اعضا از فعالیت‌های حزبی و سیاسی به دور باشند، به همان اندازه می‌تواند ضامن بی‌طرفی‌شان در بررسی قوانین با قانون اساسی باشند. چنین تضمینی حداقل از جنبه ظاهری می‌تواند تقویت‌کننده بی‌طرفی و استقلال اعضا در رسیدگی و صدور رأی باشد. اگرچه در نظام حقوقی آلمان با توجه بند ۲ ماده ۱۸ قانون دادگاه قانون اساسی می‌توان گفت وابستگی حزبی برای اعضا منعی ندارد و اعضا صرفاً هنگامی که موضوع مرتبط با حزبی باشد که قاضی به آن وابستگی دارد، از حضور در جلسه ممنوع است، وگرنه نسبت به دیگر موضوعات می‌تواند در صدور رأی شرکت داشته باشد.

استقلال نهادی شورای نگهبان

مطابق اصل ۵۷ قانون اساسی قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند. اصل ۵۷ را می‌توان شبیه نظریه تفکیک قوا دانست؛ البته به شیوه خاص قانون اساسی ایران و حاکمیت اسلام و اصل ولایت فقیه. از طرفی استقلال این قوا از یکدیگر پیامد و لازمه نظریه تفکیک قوا است. شورای نگهبان به‌عنوان یک نهاد عمومی که مطابق ماده ۲ قانون مدیریت خدمات کشوری نیز جز مؤسسات دولتی مستقل است، در فصل قوه مقننه قرار گرفته و در اصول ۹۱ تا ۹۹

به آن پرداخته شده است. از این رو، می‌توان گفت شورای نگهبان یکی از ارکان قوه مقننه در کنار مجلس شورای اسلامی به‌عنوان رکن دیگر قوه مقننه است. همچنین، می‌توان به اصل ۹۳ اشاره نمود که مجلس شورای اسلامی را بدون وجود شورای نگهبان فاقد اعتبار قانونی دانسته است. بنابراین، شورای نگهبان به‌عنوان نهاد نگهبان اصول قانون اساسی و شرع به‌عنوان یکی از ارکان نهاد تقنین تلقی گردیده است. در آلمان دادگاه قانون اساسی در زیر مجموعه قوه قضائیه قرار گرفته است. «این دادگاه به‌عنوان یک نهاد قضایی از یک استقلال تام در ساختار و صلاحیت‌هایش برخوردار است» (السودانی، ۲۰۱۷؛ ۲۵). در اصل ۹۲ قانون اساسی بیان شده است «قوه قضائیه بر عهده قضات گذاشته شده است که به‌وسیله دادگاه قانون اساسی فدرال، دادگاه‌های فدرال و دادگاه‌های ایالت‌ها اجرا می‌شود». در اصل ۹۳ و ۹۴ قانون اساسی به روند تشکیل دادگاه و صلاحیت‌های آن می‌پردازد. هر چند در اصول مرتبط با دادگاه به استقلال آن اشاره‌ای نمی‌شود؛ ولی در اصل ۹۷ به‌طور صریح بیان می‌شود که قضات مستقل هستند و تنها تابع قانون هستند. بنابراین با توجه به اینکه اعضای دادگاه قانون اساسی همگی به‌عنوان قاضی تلقی می‌شوند. در نتیجه می‌توان گفت دادگاه قانون اساسی نیز مستقل از دیگر نهادهای فدرال هستند. چنین موضوعی در ماده ۱ قانون دادگاه قانون اساسی نیز مورد تأکید قرار گرفته است. مطابق ماده یک مذکور «دادگاه قانون اساسی فدرال، دادگاهی فدرالی مستقل است و از دیگر نهادهای قانون اساسی مستقل است».

در نظام حقوقی مصر مؤسس اساسی نهاد دادرسی اساسی را مستقل از دیگر قوا و در فصل پنجم قانون اساسی قرار داده است. هر چند قانون دادگاه به شماره ۴۸ سال ۱۹۷۹ ویژگی‌های برای آن در نظر گرفته است که از ماهیت قوه قضائیه، ساختار و برخی مصونیت‌های آن بهره گرفته است (البرعی، المرجع السابق: ۱۵). بر اساس این قانون که در ۱۹۷۹ صادر شد، دادگاه عالی قانون اساسی مستقل از وزارت دادگستری و نهادهای قضایی آن به شمار می‌رود و ارتباطی با شورای عالی نهادهای قضایی که در رأس آن رئیس‌جمهوری است، ندارد. موضوع استقلال نهادی دادگاه در اصل ۱۹۱ قانون اساسی مورد تأکید قرار گرفته است. مطابق اصل مذکور دادگاه قانون اساسی نهادی قضایی مستقل

و خودمختار است که این موضوع در قانون دادگاه و آرای دادگاه نیز مورد تأکید قرار گرفته است. در نظام حقوقی الجزایر مانند مصر، شورای قانون اساسی سابق و دادگاه قانون اساسی کنونی مستقل از قوای سه‌گانه و در بخش چهارم قانون اساسی و به صورت مستقل از قوای سه‌گانه قرار داده است و اصول ۱۸۵ تا ۱۹۸ قانون اساسی را به دادرسی اساسی اختصاص داده است. اصل ۱۸۵ قانون اساسی بیان می‌دارد «دادگاه نهادی مستقل و مکلف به تضمین احترام به قانون اساسی است...»

یکی از مهم‌ترین تضمین‌های اساسی برای دادرسی اساسی در نظام‌های حقوقی کشورها، شناسایی استقلال آن نهاد در قانون اساسی است. «در واقع اولین گام برای ایفای درست دادرسی اساسی مستقل، اعلام و تضمین آن توسط مؤسس اساسی در قانون اساسی به عنوان هنجار برتر است. عملی که موجب می‌شود در نظام سیاسی نهادی تثبیت شده و به دور از روند سیاسی و مبارزه قدرت بتواند به حیات خود ادامه دهد» (خلف، ۲۰۱۱: ۲۳). امری که به نظر در نظام حقوقی ایران توسط مؤسس و حتی آیین‌نامه داخلی شورای نگهبان به طور صریح مورد تأکید قرار نگرفته است و مؤسس اساسی در اصول قانون اساسی بر استقلال این نهاد از دیگر نهادها بخصوص نهادهای نصب‌کننده و عزل‌کننده اشاره‌ای نداشته است. با این وجود، و با توجه به اصل ۵۷ قانون اساسی که قوای سه‌گانه را مستقل از

۱- از جمله در رأی شماره ۳۴ سال ۹۶ دادگاه عالی قانون اساسی مصر در مورد قوه قضاییه و استقلال آن: ۱- قضات در ارزیابی دعوی مطرح شده، مستقل هستند و در تفسیر قانون تحت فشار مستقیم و غیرمستقیم نیستند. ۲- قضات باید مستقل باشند بخصوص از دو قوه مجریه و مقننه. قوه مجریه می‌بایست از هرگونه تلاش برای مداخله در صدور آراء و یا در اجرای آن‌ها خودداری کند و قوه مقننه نباید احکام قضایی سابق را نقض یا تضعیف کند. ۳- استقلال نهاد قضایی به این معناست که قضات باید دارای حق دفاع از استقلالشان در چارچوب حق اجتماع تضمین شده، باشند. ۴- استقلال قضایی مقتضی است که قضات مستقل از یکدیگر باشند و ارشذیت یا سلسله‌مراتب شغلی قضایی تأثیری بر انجام وظایف شغلی نداشته باشد. ۵- استقلال قضایی می‌طلبد که همه موضوعات قضایی در درون خود قوه مطرح شود و در آنجا بررسی و حل شود. ۶- استقلال قضایی تکلیف می‌کند که هرگونه تنبیه علیه قضات باید مستند به ادله و براهین قاطع باشد که عدم توانایی قاضی در انجام وظایفش را ثابت کند همان‌طور که اقتضا دارد که امنیت شغل قضایی‌اش بدون هرگونه فشار تهدید به تنزل مقام و یا محدودیت درجه شغلی‌اش در طول دوره خدمتش تأمین شود و اینکه قضات برای دوره طولانی بنا بر معیارهای موضوعی و عینی در چارچوب نظام شایسته‌سالاری منصوب شوند. ۷- دولت باید منابع مالی کافی برای نهاد قضایی تخصیص دهد در غیر این صورت استقلال قضایی وهمی بیش نیست (عبدالعال، ۲۰۱۳: ۱۱)

یکدیگر دانسته است و شورای نگهبان به عنوان یکی از ارکان قوه مقننه نیز مشمول این استقلال می شود و از قوه مجریه و قضاییه مستقل است.

در خصوص استقلال شورای نگهبان از مجلس شورای اسلامی نیز می توان چنین گفت که به جز نصب اعضای حقوقدان شورای نگهبان، این نهاد مستقل از مجلس شورای اسلامی است، به ویژه اینکه قانون اساسی صلاحیت وضع قانون ویژه برای شورای نگهبان را به رسمیت نشناخته است تا از طریق آن مجلس بتواند در هنگام تنظیم قانون بر شورای نگهبان تأثیرگذار باشد. هر چند این عدم وضع قانون یک نقطه ضعف برای شورای نگهبان تلقی می شود؛ زیرا با وضع قانون، صلاحیتها و اختیارات شورا به طور دقیق و با جزئیات تشریح می گردد. در آلمان هر چند مؤسس بر استقلال دادگاه قانون اساسی تصریح نکرده است؛ اما با توجه به تصریح بر استقلال قضات دادگاه (اصل ۹۷) می توان گفت مؤسس استقلال این نهاد را مدنظر قرار داده است. در هر دو نظام حقوقی مصر (اصل ۱۹۱) و الجزایر (اصل ۱۸۵)، مؤسس اساسی در متن قانون اساسی بر استقلال این نهاد از دیگر قوا و نهادها تأکید کرده است و با بکار بردن واژه مستقل به طور صریح بر استقلال این نهاد تأکید کرده است؛ در حالی که مؤسس اساسی ایران از چنین تصریحی فاصله گرفته است.

استقلال اداری

اولین گام در داشتن استقلال اداری یک نهاد سپردن امور داخلی و تنظیم چارچوب فعالیت آن به وسیله خود آن نهاد است. از این رو، استقلال اداری به معنای صلاحیت وضع قواعد درونی شورای نگهبان به هدف داشتن مصونیتهایی که استقلال اداری آن را در برابر قوای عمومی تضمین کند. بنابراین، تنظیم امور داخلی شورا می بایست در صلاحیت خودش قرار بگیرد تا بتواند به تثبیت امور داخلی، تشکیلات و سازماندهی درونی پردازد. فایده این تضمین در مشارکت برای تحقق استقلال دادگاه و بی طرفی در سطح اجرای صلاحیتهای دادگاه نمود می یابد.

قانون اساسی در خصوص استقلال اداری شورای نگهبان سکوت کرده است و در این خصوص متنی در قانون اساسی به تصریح یا به طور ضمنی درج نشده است. از آنجا که قانون اساسی در خصوص وضع قانون برای شورای نگهبان سکوت کرده است، خلأ بزرگی در خصوص وضع مقررات اداری و به تبع آن تضمین استقلال اداری این نهاد احساس می شود.

چراکه وضع هرگونه آیین‌نامه و مقررده باید بر پایه یک قانون عادی مصوب مجلس شورای اسلامی یا بر اساس مجوز قانون اساسی صورت گیرد. امری که در نظام حقوقی و به‌ویژه در نظام حقوق اداری به‌وضوح مورد پذیرش قرار گرفته است که نتیجه چنین پذیرش ایجاد یک هرم حقوقی و اصل سلسله‌مراتب قوانین و مقررات در نظام حقوقی است. در رأس این هرم، قانون اساسی و در مرتبه بعد قوانین مصوب مجلس و در مرحله بعد آیین‌نامه قرار دارد. در نظام حقوقی آلمان و مصر قانون‌گذار عادی اقدام به وضع قانون کرده است.

در نظام حقوقی الجزایر این رئیس‌جمهوری است که اقدام به وضع مقررده در خصوص دادگاه قانون اساسی می‌کند. با توجه به چنین خلأیی بوده است که شورای نگهبان اقدام به وضع آیین‌نامه داخلی خود کرده است. شورا در تاریخ ۱۳۷۹/۰۴/۲۲ اقدام به وضع آیین‌نامه داخلی خود کرده بود و جهت رسمیت به این وضع، اقدام به صدور نظریه تفسیری نموده است. مطابق نظریه تفسیری شماره ۲۱۹۳۴ / ۳۰ / ۸۶ مورخ ۱۳۸۶ / ۴ / ۱۹ شورای نگهبان «مستفاد از اصول ۴، ۹۱ و ۹۹ قانون اساسی این است که تصویب ضوابط و مقررات مالی، اداری، استخدامی و تشکیلاتی شورای نگهبان که انجام وظایف آن به تشخیص شورا متوقف بر آنها است، بر عهده خود این شورا است».

شورا در آیین‌نامه مذکور سعی کرده است روند اداری و درون‌سازمانی شورا در خصوص نحوه انجام امور داخلی خود را تشریح کند. در ماده ۳ آیین‌نامه مذکور آمده است: شورای نگهبان دارای سازمان اداری است که وظایف و اختیارات و نمودار تشکیلاتی آن با پیشنهاد دبیر شورا، به تصویب شورای نگهبان می‌رسد. در سال ۱۳۶۱ قانون تأسیس دبیرخانه شورای نگهبان تصویب و به تأیید شورای نگهبان رسیده بود.

در قانون مذکور سامان‌دهی تشکیلات اداری بر عهده مجلس گذاشته شد و ضوابط اداری و استخدامی کارکنان اداری شورا را همانند کارکنان مجلس شورای اسلامی دانسته بود ولی شورای نگهبان در نظریه نظارتی خود که در خصوص قانون استخدامی کارکنان مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۲ صادر کرده بود، ماده یک را از این جهت که کارکنان شورای نگهبان را نیز در برمی‌گیرد، مغایر قانون اساسی شناخته بود. بنابراین،

---

۱ - ماده ۱- امور استخدامی مستخدمین مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان که از این پس در این قانون مجلس خوانده می‌شود، تابع مقررات این قانون خواهد بود.

می‌توان گفت قانون تأسیس دبیرخانه شورای نگهبان در قسمتی که مربوط به ضوابط استخدامی کارکنان شورای نگهبان است نسخ ضمنی شده است. چراکه شورای نگهبان قائل به صلاحیت مجلس در خصوص وضع مقررات اداری برای شورای نگهبان نیست.

با بررسی قوانین و مقررات مرتبط با نهاد دادرسی اساسی در کشورهای آلمان و مصر این نتیجه به دست می‌آید که این نهادها از جنبه شکلی دارای استقلال اداری در خصوص تشکیلات خود هستند. در کشورهای مذکور، دادرسی اساسی به استناد قوانین مصوب مجلس اقدام به وضع آیین‌نامه داخلی، سامان‌دهی امور و تشکلات اداری خود کرده است. در واقع استقلال اداری این نهاد در کشورهای مذکور به استناد قانون اساسی و قانون مصوب قانون‌گذار است. درحالی‌که استقلال اداری شورای نگهبان نه به استناد قانون اساسی و نه به استناد قانون مصوب مجلس است؛ بلکه این شورا بوده است که با نظریه تفسیری و وضع آیین‌نامه زمینه‌ساز استقلال اداری خود را فراهم کرده است.

در آلمان، قانون اساسی در بند دوم اصل ۹۴ قانون‌گذار را ملزم به تدوین و تصویب قانون دادگاه که ساختار و روند کار دادگاه را بیان نماید، نموده است. در بند ۳ ماده ۱ قانون دادگاه قانون اساسی، تصویب آیین دادرسی دادگاه بر عهده خود دادگاه قرار گرفته است. چنین مقرره‌ای در خصوص موضوعاتی چون ساماندهی و نحوه اداره دادگاه، مقررات رویه‌ای با ۷۲ ماده به تصویب دادگاه رسیده است. بنابراین، می‌توان گفت «دادگاه در زمینه امور اداری تابع هیچ نهاد دیگری نیست و امور اداری توسط خود دادگاه اداره می‌شود» (السودانی، ۲۰۱۷: ۴۳). از جمله مقررات وضع شده در این مقرر، امور مرتبط با ساماندهی و اداره دادگاه قانون اساسی و مقررات رویه‌ای می‌توان اشاره نمود. بنابراین قانون اساسی و قانون دادگاه زمینه‌ساز استقلال اداری دادگاه را فراهم آوردند.

در نظام حقوقی مصر به استناد ماده ۵۷ قانون دادگاه قانون اساسی «دادگاه یک دبیر کل و تعداد کافی کارکنان دارد و رئیس دادگاه در ارتباط با آن‌ها از اختیارات وزیر و معاون وزیر در قوانین و آیین‌نامه‌ها برخوردار است» با تصمیم رئیس دادگاه نیز کمیته امور کارکنان مرکب از دو نفر از اعضای و دبیر کل تشکیل می‌شود که صلاحیت پیشنهاد هر امری که مرتبط به امور کارکنان اعم از انتصاب، پاداش‌ها، ارتقا و انتقال را دارا است. رئیس دادگاه پس از اخذ نظر کمیته امور کارکنان ضوابط ارتقا کارکنان را تعیین می‌کند.

با رعایت حکم ماده ۵۷ دادگاه عالی قانون اساسی مسئولیت نظم و انضباط اعضای خود را بر عهده دارد.

در کشور الجزایر اگرچه در اصلاحیه قانون اساسی ۲۰۲۰ به استقلال اداری دادگاه اشاره نشده است و بند پایانی اصل ۱۸۲ قانون اساسی ۲۰۱۶ حذف گردید؛ ولی می‌توان به استناد اصل ۱۸۵ که دادگاه را نهادی مستقل دانسته است و همچنین رویه حاکم بر نظام حقوقی الجزایر و با توجه به مصوبه ریاست جمهوری به شماره ۲۲-۹۳ مورخ ۸ مارس ۲۰۲۲ در ارتباط با ساماندهی امور داخلی دادگاه قانون اساسی می‌توان گفت از جنبه استقلال اداری، دادگاه مانند شورا عمل می‌کند و استقلال اداری دادرسی تحت تأثیر قوه مجریه است.

استقلال مالی

منظور از استقلال مالی یک نهاد این است که نه تنها باید بودجه مستقل داشته باشد؛ بلکه صلاحیت تنظیم بودجه خودش نیز داشته باشد. دادن چنین اختیاری به دیگر قوا، استقلال دادرسی اساسی را در برابر این قوا تضعیف می‌کند. از همین رو، تأمین منابع مالی کافی برای دادرسی اساسی یکی از اساسی‌ترین روش‌های تضمین استقلال آن در جهت صدور احکام قانونی است. استقلال در امور مالی این توانایی را به یک سازمان می‌دهد که بودجه سالانه خود را با توجه به نیازها و الزامات تهیه کند. بنابراین تأمین منابع مالی کافی برای شورای نگهبان یکی از اساسی‌ترین روش‌های تضمین استقلال شورا در جهت صدور احکام قانونی است. اجرایی شدن این موضوع می‌تواند به یکی از دو روش زیر صورت گیرد: ۱- قوه مجریه منابع مالی کافی برای شورا در نظر بگیرد ۲- شورا مستقلاً و راساً اقدام به تنظیم بودجه سالانه خود نماید. در اینجا شورا متناسب با برنامه کاریش و پیش‌بینی هزینه‌های که در طول سال متقبل خواهد شد، بودجه‌اش را تنظیم می‌کند. در نتیجه تأمین بودجه کافی برای پیشبرد برنامه و اهداف شورا و قرار دادن آن در یک ردیف مستقل در قانون بودجه نقش مهمی در تأمین استقلال شورا دارد. این نتیجه‌گیری نشان می‌دهد اگر شورا بودجه کافی برای تأمین نیازهای خود از طریق بودجه سالانه را نداشته باشد، توانایی تصمیم‌گیری آن محدود و منوط به تأیید سایر مقامات می‌شود. چنین موضوعی می‌تواند

توانایی شورا را در انجام صلاحیت‌هایش بخصوص هنگامی که صدور تصمیمش منجر به محدودیت یکی از قوای دولتی گردد، تحت تأثیر قرار دهد.

در خصوص استقلال مالی شورای نگهبان باید گفت قانون اساسی در این خصوص سکوت کرده است و از این رو مجلس شورای اسلامی در جهت تأمین استقلال مالی شورا از دیگر نهادها بخصوص قوه مجریه اقدام به وضع قوانینی در این خصوص نمود: ۱- قانون تأسیس دبیرخانه شورای نگهبان مصوب ۱۳۶۰ که در تبصره ۱ آن آمده است که بودجه شورای نگهبان از طریق دولت در لایحه بودجه کل کشور منظور و به مجلس پیشنهاد خواهد شد. ۲- قانون راجع به اعتبارات بودجه‌ای شورای نگهبان مصوب ۱۳۶۱ (تبصره قانون مذکور - پرداخت و مصرف اعتبارات شورای نگهبان طبق مقررات قانونی خواهد بود که توسط شورای نگهبان تهیه با مراعات اصل ۷۴ قانون اساسی برای تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه گردد). ۳- قانون شمول قانون برقراری حقوق وظیفه و مستمری نمایندگان مجلس و عائله تحت تکفل آنان در مقابل حوادث و سوانح ناشی از مسئولیت - های خطیر نمایندگی و اصلاحیه‌های بعدی به اعضای شورای نگهبان. که البته با نظریه تفسیری شورای نگهبان قانون مذکور نسبت به مقررات مالی شورا فاقد اثر گردید. ۴- قانون مقررات مالی شورای نگهبان مصوب ۱۳۶۲ که جامع‌ترین قانون در خصوص امور مالی شورا است. مطابق ماده ۱: بودجه شورای نگهبان به تفکیک برنامه و مواد هزینه امور مالی شورای مذکور تهیه و پس از تأیید شورا به سازمان برنامه و بودجه پیشنهاد می‌گردد تا عیناً در لایحه بودجه کل کشور منظور گردد و مصرف آن تابع مقررات این قانون است. بنابراین شورا در خصوص بودجه خود از قوه مجریه استقلال کامل دارد و قوه مجریه حق دخل و تصرف در بودجه پیشنهادی شورا را ندارد. چنین روندی باعث شده است که شورا از جنبه مالی و بودجه استقلال خود را حفظ کند که البته مجلس در اصلاح مبلغ بودجه شورا دارای اختیار است و هیچ الزامی به تأیید بودجه پیشنهادی دولت در خصوص شورا ندارد.

در آلمان اگرچه قانون اساسی به‌طور صریح بر استقلال دادگاه قانون اساسی اشاره نداشته است؛ ولی قانون دادگاه به‌طور صریح در این خصوص اعلام موضع کرده است. هر چند ماده ۱ قانون دادگاه قانون اساسی صرفاً بر استقلال این نهاد از دیگر نهاد تأکید داشته است؛ اما با توجه به واژه کلی «مستقل» می‌توان گفت بحث استقلال مالی را نیز شامل

می‌شود. از این در بند دوم ماده ۱ آیین‌نامه داخلی دادگاه بیان شده است که دادگاه در خصوص بودجه رایزنی و تصمیم‌گیری می‌کند. بنابراین از آنجا که دولت مسئول تهیه و ارائه بودجه کلی دولت به پارلمان است، می‌توان گفت دادگاه در خصوص بودجه دادگاه با دولت رایزنی و در نهایت بودجه خود را به دولت پیشنهاد می‌کند. در خصوص دادگاه عالی قانون اساسی مصر، اصل ۱۹۱ قانون اساسی بیان می‌دارد «... [دادگاه دارای بودجه مستقلی است. مجلس نمایندگان تمام جزئیات آن را مورد بررسی قرار می‌دهد و پس از تصویب در بودجه عمومی دولت به صورت رقمی واحد آن را درج می‌کند و نظر دادگاه را در خصوص طرح‌های قوانین مرتبط با دادگاه اخذ می‌کند]. این موضوع در ماده ۵۶ قانون دادگاه نیز مورد تأکید قرار گرفته است: «دادگاه دارای بودجه سالانه مستقلی است... رئیس دادگاه لایحه بودجه را پس از تصویب هیئت عمومی دادگاه به مرجع ذی صلاح تقدیم می‌کند...». هیئت عمومی دادگاه از اختیاراتی که در قوانین و مقررات مربوط به اجرای بودجه دادگاه به وزیر دارایی واگذار می‌شود و رئیس دادگاه اختیاراتی را که به وزیر توسعه اداری و رئیس سازمان مرکزی امور اداری واگذار شده است، استفاده می‌کند. دادگاه قانون اساسی الجزایر مطابق اصل ۱۸۵ قانون اساسی دادگاه نهادی مستقل است. در این اصل، مؤسس اساسی از واژه استقلال به صورت کلی استفاده کرده است بدون اینکه در خصوص استقلال مالی دادگاه سخنی به میان بیاورد. امری که در قانون اساسی ۲۰۱۶ و در ارتباط با شورای قانون اساسی به صراحت بر استقلال مالی شورا تأکید شده بود. مصوبه آیین‌نامه داخلی دادگاه در سال ۲۰۲۲ توسط رئیس‌جمهوری صادر گردید که در فصل سوم به امور مالی دادگاه می‌پردازد. در ماده ۲۵ و ۲۹ تدوین و آماده‌سازی پیش‌نویس لایحه بودجه دادگاه را بر عهده ریاست دادگاه قرار داده است که به دولت ارائه می‌گردد تا در بودجه سالانه درج گردد.

نکته‌ای که در خصوص استقلال مالی دادرسی اساسی باید مورد توجه قرار گیرد این است که استقلال این نهاد صرفاً مربوط به شخصیت حقوقی آن نمی‌شود و تأمین مالی اعضا نیز یکی از پایه‌های کلیدی در تأمین این استقلال است. چنین موضوعی باعث می‌شود که اعضا بدون دغدغه مالی و با تمرکز بالا، وظایف محوله خود را در راستای تضمین اصول قانون اساسی انجام دهند. بنابراین در کنار استقلال مالی شخصیت حقوقی شورای نگهبان،

موضوعی که در تأمین استقلال این نهاد اهمیت بسزایی دارد تأمین مالی اعضای شورا نیز یکی از پایه‌های کلیدی در تأمین این استقلال است. چنین موضوعی باعث می‌شود که اعضا بدون دغدغه مالی و با تمرکز بالا، وظایف محوله خود را در راستای تضمین اصول قانون اساسی انجام دهند. بنابراین اعضای شورا می‌بایست از حقوق و مزایای مالی کافی و مناسب شأن شورا برخوردار باشند تا بتوانند بدون دغدغه مالی به انجام وظایفشان بپردازند. با توجه به مطالب ذکر شده در خصوص استقلال شخصیت حقوقی شورا، قانون اساسی در این ارتباط نیز با عدم توجه به این موضوع مواجه است. اما مجلس شورای اسلامی به‌عنوان نهاد قانون‌گذار در جهت تأمین مالی حقوق و مزایای اعضای شورا در قانون مدیریت خدمات کشوری در بند ب ماده ۷۱ امتیاز شغلی اعضای شورا در هم‌پایه معاون اول رئیس جمهوری و نواب رئیس مجلس نمایندگان دانسته است.

نتیجه‌گیری

شورای نگهبان در نظام سیاسی - حقوقی ایران به‌عنوان نهاد دادرس اساسی و دادرس شرعی نقش بسیار مهمی در اجرای درست و دقیق اصول قانون اساسی بخصوص پشتیبانی از حقوق و آزادی‌های شهروندان و به تبع حاکمیت دولت حقوقی و قانونمند می‌تواند داشته باشد. عهده‌داری چنین مسئولیت خطیری نشان از جایگاه و موقعیت مهم شورای نگهبان دارد. از این رو یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که در ایفای چنین مسئولیتی از اهمیت بالایی برخوردار است، موضوع استقلال شورای نگهبان است. داشتن استقلال به شورای نگهبان کمک می‌کند تا بتواند صلاحیت‌ها، وظایف و اختیارات خود را به بهترین شکل ممکن و به دور از فشارهای سیاسی چه از طرف مقامات نصب/انتخاب‌کننده و چه از طرف گروه‌ها و مقامات سیاسی و امنیتی به مرحله اجرا برساند. برای دستیابی به درجه و میزان استقلال شورای نگهبان به مطالعه تطبیقی آن با نهادهای دادرس اساسی در کشورهای آلمان، مصر و الجزایر پرداخته‌ایم. از طرفی جهت بهبود عملکرد، تقویت جایگاه و دستیابی به استقلال شورا نیاز به اصلاحات جدی و اساسی دارد که این خود نیاز به اصلاح قانون اساسی دارد. از این رو موضوع به چند بند تقسیم و به بررسی آن پرداخته شد:

۱- استقلال نهادی شورای نگهبان: به نظر می‌رسد از جنبه شکلی نسبت به سه کشور موردپژوهش در وضعیت حقوقی مناسبی قرار ندارد و با توجه به اصول قانون اساسی بخشی

از قوه مقننه محسوب می‌شود بخصوص اینکه در قانون اساسی بر استقلال شورا تصریحی صورت نگرفته است و تنها از اصل ۵۷ که بر مستقل بودن قوای سه‌گانه از یکدیگر صحبت شده است، می‌توان بر استقلال شورا به‌عنوان یکی از ارکان قوه مقننه تأکید کرد. هر چند در واقعیت شورای نگهبان از جنبه سلسله‌مراتبی نسبت به مجلس شورای اسلامی در سطحی بالاتر قرار گرفته است؛ به طوری که می‌توان گفت مجلس شورای اسلامی در موضوع قوانین بیشتر در نقش یک تهیه‌کننده پیش‌نویس قوانین ایفای نقش می‌کند و این شورای نگهبان است که از درجه استقلال بیشتری نسبت به مجلس برخوردار است. از طرفی قرار گرفتن شورا در زیر مجموعه قوه مقننه نشان از نگاه مؤسس اساسی به ماهیت این نهاد دارد. به عبارت دیگر بُعد سیاسی و شرعی شورا بر بُعد حقوقی و قضایی آن برتری و چیرگی دارد. همین موضوع در نگاه اعضای شورا در خصوص نظارت بر دستوری و شرعی بودن قوانین و به‌ویژه نظارت بر انتخابات تأثیرگذار بوده است. بنابراین شورا از جنبه نهادی و فردی اعضا در داشتن یک استقلال مطلوب برای یک نهاد دادرسی اساسی فاصله دارد.

۲- استقلال اداری و مالی: قانون اساسی به‌عنوان مرجع تأسیس شورای نگهبان نقش مهمی از جنبه شکلی در تضمین استقلال اداری و مالی شورا دارد. در اصول قانون اساسی ایران همان‌طور که در موضوع استقلال نهادی بیان شده است از استقلال شورا در قانون اساسی صحبتی نشده است. از این رو شورای نگهبان در خصوص استقلال اداری و مالی با خلأ قانونی مواجه است. با توجه به چنین خلأیی بوده است که در ارتباط با امور مالی شورای نگهبان، مجلس نمایندگان اقدام به تصویب قانون مقررات مالی شورای نگهبان در سال ۱۳۶۲ کرده است و تهیه بودجه شورا را در اختیار خود شورا قرار داده است. در قانون مذکور، قانون‌گذار از واژه عیناً جهت ارجاع بودجه تنظیمی شورا به دولت استفاده کرده است. عدم الزام به درج لایحه پیشنهادی در لایحه بودجه سالانه به نظر می‌رسد با توجه به واقعیت‌های تنظیم بودجه‌ای توسط دولت مناسب‌تر است و شورای نگهبان در خصوص مؤسسات و نهادهای دیگر از جمله مجلس و مجمع تشخیص مصلحت نظام چنین روندی را در پیش گرفته است و الزام به درج بودجه پیشنهادی در لایحه بودجه را ناقض اصل ۵۲ قانون اساسی دانست. در خصوص امور اداری، شورا با استفاده از اختیار تفسیری خود بر استقلال اداری شورا تأکید کرده است و مجلس را از ورود به آن منع کرده است.

بنابراین در این خصوص پیشنهاد می‌گردد که مجلس شورای اسلامی نسبت به وضع قانون در خصوص شورای نگهبان و تأیید استقلال مالی و اداری شورا اقدام نماید.

۳- ترکیب: با توجه به اینکه مقام رهبری در نظام مذهبی، سیاسی و حقوقی کشور نقش بی‌بدیل و شگرفی دارد و انتصاب نیمه‌ی از اعضای شورای نگهبان، می‌تواند به جایگاه این اشخاص در شورا نسبت به دیگر اعضا نقشی دو چندان بدهد و دیگر اعضا را به حاشیه ببرد و از طرفی با توجه به انتصاب رئیس قوه قضائیه توسط مقام رهبری، همچنین حاکمیت دین اسلام بر نظام حقوقی کشور، پیشنهاد می‌گردد تقسیم اعضای شورای نگهبان بدین شکل صورت گیرد: ۴ عضو فقیه منتصب رهبری، ۴ عضو به پیشنهاد دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری به صورت برابر، ۴ عضو از طریق رأی‌گیری از طرف استادان حقوق در دانشگاه‌های کشور. ۲ عضو به پیشنهاد رئیس‌جمهوری و ۲ عضو به پیشنهاد مجلس شورای اسلامی. رئیس شورا توسط خود اعضا و با رأی‌گیری مخفی برگزیده شود.

۴- عدم عزل اعضای شورای نگهبان: با توجه به اینکه غیرقابل عزل بودن اعضای نهاد دادرسی اساسی یکی از ارکان بسیار مهم در تضمین استقلال آن نسبت به نهادهای نصب/انتخاب‌کننده است؛ لذا جهت عملکرد بهتر و به دور از فشار از طرف نهادهای مذکور، پیش‌بینی عدم عزل اعضا در طول دوره عضویت پیشنهاد می‌گردد.

۵- مدت دوره عضویت: اعضای شورا برای یک دوره هشت‌ساله و غیرقابل تجدید انتصاب و انتخاب گردند. چراکه تعیین مدت عضویت برای تنها یک دوره و غیرقابل تمدید بودن در تضمین استقلال اعضا مؤثر خواهد و برای عضو اعمال صلاحیتش را به شکل بی‌طرفانه تضمین می‌کند. عدم قابلیت تمدید دوره از طرف نهاد انتصابی یا انتخابی به عضو نهاد دادرسی اساسی در انجام وظایف و صلاحیت‌هایش به صورت منصفانه و به دور از جهت‌گیری کمک می‌کند و باعث می‌شود مواضع خود را با توجه به آنچه وجدان شغلی - اش و منصبی که در آن قرار دارد، را بیان کند و نه بر اساس تمایل نهادی که او را منصوب یا انتخاب کرده است.

منابع

- آذری، هادی (۱۳۹۰). بررسی شاخصه‌های الگوی متمرکز (اروپایی) دادرسی اساسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران: تهران
- ارسطا، محمد جواد (۱۳۹۴). نگاهی به مبانی تحلیلی نظام جمهوری اسلامی ایران، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ چهارم: قم
- امیری، محسن و ویژه، محمدرضا (۱۳۹۳). اصول بنیادین ناظر بر تضمین استقلال قضایی در نظام حقوقی ایران با نگاهی به حقوق فرانسه. پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۸، (۳): ۱-۲۶
- تقی زاده، جواد و رضایی، سعید (۱۳۹۰). بررسی نظارت شورای نگهبان بر انتخابات ریاست جمهوری با نگاهی به حقوق فرانسه. حقوق اساسی، ۸ (۱۶): ۴۳-۶۶
- توکلی کیا، امید (۱۴۰۰). اصول بنگلور در خصوص رفتار قضایی از منظر حقوق اسلامی. دانشنامه های حقوق، ۴ (۱۳): ۱۳-۵۰
- دهقانی، علی (۱۳۸۸). استقلال قاضی در نظام قضایی ایران در پرتو تحولات قانون‌گذاری. پژوهش‌های حقوقی، ۸ (۱۵): ۱۰۲-۸۳
- رجایی، حسین و سلیمی، علیرضا و حسینی، سید علیرضا و ناظمی اشنی، محمد حسین (۱۳۹۸). قلمرو اختیارات ولی فقیه از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد امنیت ملی، امنیت ملی (شماره ۳۳): ۷۴-۵۳
- شیخ‌الاسلامی، سید محسن (۱۳۸۵). اختیارات رهبری در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با نگرشی تطبیقی به اختیارات رهبران در نظام‌های سیاسی لیبرال، پانزده خرداد، دوره سوم (شماره ۹): ۷۵-۲۲
- عارفی، محمد شعیب و خادمی، مازیار و غفاری، هدی (۱۴۰۱). ارزیابی استقلال اعضای حقوقدان شورای نگهبان با تکیه بر الگوی انتصاب اکثریت پارلمانی. تعالی حقوق، ۸ (۱): ۳۵-۶۷
- فخر، حسین (۱۳۹۰). بررسی قلمرو قاعده ممنوعیت جمع مشاغل دولتی. مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۲ (۳): ۱۷۴-۱۴۵
- فرشتیان، حسن (۱۳۸۲). نگاهی به «شورای قانون اساسی» فرانسه و «شورای نگهبان» ایران. حکومت اسلامی، شماره ۳۰: ۱۲۶-۱۱۳
- قاضی (شریعت پناهی)، ابوالفضل (۱۳۸۳). بایسته های حقوق اساسی. نشر میزان. چاپ شانزدهم: تهران

گرچی ازندریانی، علی اکبر (۱۳۹۷). شورای نگهبان به مثابه سوزنجان قانون. تحقیقات حقوقی، ۲۱ (۸۲): ۱۵۳-۱۸۰

مردی، سید علی (۱۴۰۲). وظایف و اختیارات رهبری از نگاه آیت الله خامنه‌ای مبتنی بر روش تحلیل مضمون، شماره ۹۹: ۳۶-۷

مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۸۱). نگاهی گذرا به نظریه ولایت فقیه، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ ششم: قم

ویژه، محمدرضا و محمدی کشکولی، محمدرضا (۱۳۹۷). اصول بنیادین ناظر بر تضمین اصل بیطرفی قضایی در نظام بین‌الملل و حقوق ایران. دیدگاه‌های قضایی، ۲۴ (۸۴): ۲۸۳-۲۶۳

هاشمی، سید محمد (۱۳۸۲). نظارت شورای نگهبان انطباطی است نه استصوابی و نه اطلاعی. پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۷ (۴): ۱۸۹-۱۷۹

نظرات تطبیقی و تفسیری شورای نگهبان (<https://nazarat.shora-rc.ir/>)

منابع اینترنتی

<https://www.shora-gc.ir/fa/news/5958/>
Piersack v Belgium. <https://swarb.co.uk/piersack-v-belgium-echr-1-oct-1982/>
Findlay v United Kingdom: https://swarb.co.uk/findlay-v-united-kingdom-echr-25-feb-1997
https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Richter/richter_node.html

ب) عربی

احکام المحكمة الدستورية الفيدرالية الالمانية بنية الدولة و دولة القانون. ترجمة: أحمد السوداني (۲۰۱۷). نشر من طرف مؤسسة كونراد أدیناور. مكتب المغرب. ۲۷/۰۲/۲۰۲۱.

https://www.kas.de/c/document_library
حسنی، بوالدیار (۲۰۱۶)، مفهوم الدین وأهميته فی الدستور الجزائری، مجلة التواصل فی الاقتصاد و الادارة و القانون، (العدد ۴۸): ۱۳۴-۱۲۳

البرعی، نجاد (۲۰۰۵). استقلال القضا فی مصر الحقیقة كما هی. المركز العربی لاستقلال القضاء و المحاماة. ۰۵/۱۲/۲۰۲۰.

<https://www.ug-law.com/publication>

خلف عبد، صلاح (٢٠١١). المحكمة الاتحادية العليا في العراق تشكيلها و اختصاصها (دراسة مقارنة). رسالة لنيل درجة الماجستير في القانون العام. جامعة النهرين. كلية الحقوق.

٢٠٢٠/٠٣/٠٢

<https://nahrainuniv.edu.iq/ar/node/٤٩٧٨>

الزملی، ساجد محمد (٢٠٠٨). اشكاليات استقلال المجلس الدستوري في فرنسا. مجلة كلية الحقوق / جامعة النهرين، المجلد ١٠ (العدد ١): ١٠٠-٧٠

عبد العال، عاطف محمود (٢٠١٣). دعم استقلال السلطة القضائية في مصر طرق استقلال القضاء المصري، ورقة تحليلية في نظم استقلال القضاء في بريطانيا، الولايات المتحدة، كندا، الكويت.

جامعة القاهرة. ٢٠٢١/١١/١٠

<https://www.academia.edu/>

عمر، شورش حسن (٢٠١٧). ضوابط استقلال المحكمة الاتحادية العليا العراق من حيث تشكيل (دراسة مقارنة). مجلة كلية القانون للعلوم القانونية والسياسية. جامعة كركوك: ٤٦٢-٤٢٠

مرسوم رئاسي رقم ٢٢-٩٣ مورخ في شعبان عام ١٤٤٣ يتعلق بالقواعد الخاصة بتنظيم المحكمة

الدستورية <https://www.joradp.dz/JRN/ZA2022.htm>

النظام المحدد لقواعد عمل المجلس الدستوري ٢٠١٩

<http://site.eastlaws.com/GeneralSearch/Home/ArticlesTDDetails?MasterID=1948535>

الدستور المصري ٢٠١٤ (المعدل ٢٠١٩)

<https://www.sccourt.gov.eg>

الدستور الجزائري ٢٠١٦ و ٢٠٢٠

<https://www.joradp.dz/TRV/AConsti.pdf>

قانون المحكمة الدستورية العليا المصري ١٩٧٩ (المعدل ٢٠١٩)

<https://www.sccourt.gov.eg>

احكام المحكمة الدستورية العليا المصري

<https://www.sccourt.gov.eg>

References

Federal Constitutional Court Act (1951)
https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1

Basic Law for the Federal Republic of Germany(1949)
https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/7fa618bb-604e-4980-b667-76bf0cd0dd9b/publishable_en.pdf

Geschäftsordnung des Bundesverfassungsgerichts. https://www.gesetze-im-internet.de/bverfggo_2015/BVerfGGO_2015.pdf

(آیین دادرسی اساسی قانون دادگاه قانون اساسی فدرال آلمان)

Translated References into English

Abdel-Al, Atef Mahmoud (2013). Supporting the independence of the judiciary in Egypt, methods for the independence of the Egyptian judiciary, an analytical paper on the systems of judicial independence in Britain, the United States, Canada, and Kuwait. Cairo University.[In Arabic]

Ali Akbar Gorji Azandariani (2018), The Guardian Council: the switchman or guardianship of the constitution, legal Research Quarterly.[In Persian]

Ali Dehghani (2009), The Independence of Judges under the Iranian Judiciary System, Legal Research.[In Persian].

Al-Zamli, Sajid Muhammad (2008). Problems of the independence of the Constitutional Council in France, Journal of the College of Law/Al-Nahrain University, Volume 10: 100-70.[In Arabic]

Amiri M, Vijeh M. (2014), Basic Principles Governing Judicial Independence in Iran's Legal System with an Eye to France's Legal System. Comparative Law Researches, Tehran.[In Persian].

Arasta, Mohammad Javad (2015), A look at the analytical foundations of the Islamic Republic of Iran, Islamic Propagation Office Of Qom Seminary Publications. .[In Persian].

Azari, Hadi (2011), Examining the characteristics of the centralized (European) model of basic proceedings, M.A Thesis, University Tehran.[In Persian].

Basic Law for the Federal Republic of Germany (1949)
https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/7fa618bb-604e-4980-b667-76bf0cd0dd9b/publishable_en.pdf

Fakhr, Hosein (2011), The Study of the Scope of Multiple Employment Prohibition Rule, Contemporary Comparative Legal Studies.[In Persian].

Federal Constitutional Court Act (1951)
https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1

Fereshtian, Hasan (2003), A look at the "Constitutional Council" of France and the "Guardian Council" of Iran, Islamic government.[In Persian].

Findlay v United Kingdom: <https://swarb.co.uk/findlay-v-united-kingdom-echr-20-feb-1997>

Geschäftsordnung des Bundesverfassungsgerichts. https://www.gesetze-im-internet.de/bverfgo_2015/BVerfGGO_2015.pdf

Ghazi Seyyed Abolfazl (2004), The Requirements of Constitutional Law, Mizan Publications [In Persian]

Hashemi S M. The Supervision of the Guardian Council is Disciplinary! Not "Expedient" or "for Taking Information, Contemporary Comparative Legal Studies, NO7, 179-189.[In Persian]

Hosein Rajayi & Alireza Salimi & SeyyedAlireza Hoseiny & Mohammadhosein Nazemi (2009), Jurisdiction of the Jurisprudence from the Iranian Constitution's Perspective: National Security Approach, National security [In Persian].

Hosni Boudiar (2016), The concept of religion and its importance in the Algerian constitution, Journal of Communication in Economics, Administration and Law, (Issue 48): 123-134.[In Arabic]

<http://site.eastlaws.com/GeneralSearch/Home/ArticlesTDetails?MasterID=1948535>

<https://nahrainuniv.edu.iq/ar/node/۴۹۷۸>

<https://nazarat.shora-rc.ir>

https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Richter/richter_node.html

<https://www.joradp.dz/JRN/ZA2022.htm>

<https://www.joradp.dz/TRV/AConsti.pdf>

https://www.kas.de/c/document_library

<https://www.sccourt.gov.eg>

<https://www.sccourt.gov.eg>

<https://www.sccourt.gov.eg>

<https://www.shora-gc.ir/fa/news/5958/>

<https://www.ug-law.com/publication>

Khalaf Abd, Salah (2011), The Federal Supreme Court in Iraq, its composition and jurisdiction, M.A Thesis, Al-Nahrain University.[In Arabic]

Misbah Yazdi, Mohammad Taghi (2002), A brief look at the theory of Velayat al-Faqih, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom.[In Persian]

Mohammad Shoaib Arefi & Maziyar Khademi & Hoda Ghafari (2022), Assessing the Independence of the Guardian Council's Jurist by relying on appointing a parliamentary majority, Culmination of law.[In Persian].

Negad El Borai (2005), The independence of the judiciary in Egypt is the truth as it is. Arab Center for the Independence of the Judiciary and the Legal Profession.[In Arabic]

Omar, Shorsh Hassan (2017). Controls for the independence of the Federal Supreme Court in Iraq in terms of its formation (a comparative study). College of Law Journal for Legal and Political Sciences. Kirkuk University: 420-462.[In Arabic]

omid tavakoli (2021), Bangalore Principles on Judicial Behavior from the Perspective of Islamic Law, Journal of Research and Development in Comparative law.[In Persian].

Piersack v Belgium. <https://swarb.co.uk/piersack-v-belgium-echr-1-oct-1982/>

Rules of the German Federal Constitutional Court on the structure of the state and the rule of law(2017), Translated by: Ahmed Al-Sudani, Published by the Konrad Adenauer Foundation. Morocco office .[In Arabic]

Seyed Mohsen Sheykholeslami(2006), Leadership powers in the fundamental rights of the Islamic Republic of Iran with a comparative approach to the powers of leaders in liberal political systems, 15khordapd [In Persian].

Seyyed Ali Marandi (2023), Ayatollah Khamenei's Views on the Duties and Powers of the Leader in Iran's Political System: A Thematic Analysis, No 99,7-36 .[In Persian]

Taghizadeh, javad & Rzaei , saeid (2011), The Control of Guardian Council on the Presidential Election in Iran with a look to France Law, Constitutional Law journal .[In Persian].

Vijeh, Mohamad- reza (2018), Fundamental Principles Regarding the Guarantee of the Principle of Judicial Impartiality in the International System and the Law of Iranian Law, N0 24, 263-283 [In Persian]

استناد به این مقاله: علی‌دادزاده، روح‌اله، رضایی، مهدی. (۱۴۰۳). استقلال شورای نگهبان با نگاهی تطبیقی به نهاد دادرسی اساسی در آلمان، مصر و الجزایر. *دولت‌پژوهی*، ۱۰(۳۷)، ۲۰۳-۲۴۴.

Doi: 10.22054/tssq.2024.72988.1459

The *State Studies Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License